

Володимир Воронов

УКРАЇНА З ПЕЛЮШОК

Новий погляд на ранній розвиток
людського капіталу

УКРАЇНА З ПЕЛЮШОК

НОВИЙ ПОГЛЯД
НА РАННІЙ РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Присвячую цю книгу моїм батькам –
Воронову Анатолію Миколайовичу
та Вороновій Надії Йосипівні.

Дякую за все, що ви мені дали.

voronovagency.com

Ідея та дизайн **VORONOVAGENCY CORPORATE BRANDING**

Забороняється відтворювати, зберігати в інформаційно-пошукових системах, передавати в будь-якій формі і будь-якими способами – електронними, механічними (тощо) – без письмового дозволу видавця та автора.

Володимир
Воронов

УКРАЇНА З ПЕЛЮШОК

НОВИЙ ПОГЛЯД
НА РАННІЙ РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Київ
Парламентське видавництво
2024

УДК 316.46-053.2(477)(0.062)

В76

Воронов В. А.

В76 Україна з пелюшок. Новий погляд на ранній розвиток людського капіталу. — Київ : Парлам. вид-во, 2024. — 200 с. ISBN 978-966-922-234-3

Ви замислювалися над тим, чому ваше життя склалося саме так, і що на це вплинуло? Частина відповідей ви знайдете у цій книзі.

Яким чином те, що лежить на тарілці у дитини, впливає на всю її подальшу долю, чи справді всі ми генетично запрограмовані на успіх або невдачу, чому ранкова руханка розвиває мозок та як мікрочастинки бруду в 40 разів тонші за людський волос можуть цей розвиток спинити?

Книга спирається на нові дані наукових досліджень, які доводять — все, що відбувається з кожним з нас, обумовлене тим, якими були перші 1000 днів життя. І що якіснішими вони були, то успішнішою стає людина. А з нею успішними стають суспільство і країна. Адже найдорожчий капітал кожної держави — це людський капітал.

Тож ця книга ще й початок великого діалогу про те, якою має бути державна політика у сфері раннього розвитку, а також про формування нового світового стандарту раннього розвитку людського капіталу.

УДК 316.46-053.2(477)(0.062)

© Воронов В. А. 2024

ISBN 978-966-922-234-3

© Парламентське видавництво, 2024

ЗМІСТ

Дорожче за всі багатства світу

13	1. НАЙГОЛОВНІША ІНВЕСТИЦІЯ У МАЙБУТНЄ
16	Чиста економіка
18	Переконливі цифри
23	2. ВПЛИВ ДОВЖИНОЮ У ЖИТТЯ
31	3. ВІД ДИТИНИ ДО КРАЇНИ
37	4. ДОРОЖЧЕ ЗА ГРОШІ
40	Найцінніший капітал
42	Реалії конкуренції
49	5. СВІТОВИЙ ОРІЄНТИР
55	6. ПОЧАТИ РАНІШЕ
63	7. НА ШВИДКОСТІ ПОНАД МІЛЬЙОН ЗА СЕКУНДУ
66	0-10 днів: Початок
68	2 місяці: Смачні ручки
70	4 місяці: Маленький імітатор
72	6 місяців: Що там таке цікаве?
74	9 місяців: Обережно, я повзу
76	1 рік: Перші успіхи
78	1,5 роки: Гратися та досліджувати
80	2 роки: Не буду!
82	2-3 роки: Я сам
85	8. СКЛАДОВІ МАЙБУТНЬОГО УСПІХУ: ЩО ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ
88	Комплексний вплив
90	Навіщо нам це знати
93	9. ГЕНЕТИКА: ВРОДЖЕНИЙ ХИСТ
96	Чи є майбутнє запрограмованим

99	10. ОТОЧЕННЯ: ВТРАЧЕНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ
102	Розвиток і гроші
104	Не до розмов
107	11. ВИХОВАННЯ: НАУКА, ЯКІЙ НЕ ВЧАТЬ БАТЬКІВ
110	Побічні ефекти виховання
112	Позитивна дисципліна
114	Додаткові фактори
123	12. ХАРЧУВАННЯ: ДОЛЯ У ТАРІЛЦІ
126	Їжа та розвиток
131	13. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ: РУХ ДО ЗНАНЬ
137	14. ДОГЛЯД: ДРІБНИЦІ, ЯКІ МАЮТЬ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ
141	15. ЕКОЛОГІЯ: 2,5 МІКРОМЕТРА, ЩО ЗМІНЮЮТЬ МАЙБУТНЄ
144	Неспростовні докази
149	16. НЕ ТАКА, ЯК УСІ. РАННЄ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ
154	Зворотний бік обдарованості
159	17. ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ФАКТОР УСПІХУ
162	Буденна фантастика
171	18. РАННІЙ РОЗВИТОК: НОВИЙ СВІТОВИЙ СТАНДАРТ
182	Як це може виглядати
184	Про що не варто забувати
187	19. АНТИКРИЗОВІ ІНВЕСТИЦІЇ
190	Чистий прибуток
192	Нова державна політика
195	20. І НАСАМКІНЕЦЬ

Володимир Воронов,

народний депутат України, голова підкомітету з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, автор та засновник інноваційної системи Mr.Leader «Освіта і піклування», автор книг для дітей та дорослих

ДОРОЖЧЕ ЗА ВСІ БАГАТСТВА СВІТУ

Ви замислювалися над тим, у чому головне багатство будь-якої країни?

РОЗМІР ТЕРИТОРІЇ?

Але приклад Ліхтенштейну з територією 160 км² і населенням менш ніж 40 тис. громадян свідчить про те, що це не так важливо.

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ?

Досвід Японії наочно демонструє, що на кам'янистих островах без корисних копалин можна побудувати успішну державу з потужною економікою.

ГРОШОВИЙ КАПІТАЛ?

Але згадаймо, що фінансова могутність Сінгапуру зароджувалася у маленькій бідній країні, яка експортувала навіть прісну воду і будівельний пісок.

Так у чому ж головне багатство кожної країни? Що допомагає державам бути розвиненими, успішними та будувати заможне суспільство?

ЛЮДИ

Найголовніше надбання будь-якої країни — це її громадяни. Разом вони формують людський капітал держави. Саме він обумовлює, якою буде країна, як швидко і в якому напрямку вона розвиватиметься.

В умовах глобальної конкуренції країн за світову першість найбільше ресурсів кожна з них вкладає саме в людський капітал і його розвиток. І все більше уваги починають приділяти питанню раннього розвитку людського капіталу.

Звісно, у багатьох, коли згадується термін «ранній розвиток», виникає стійка асоціація з надмірним захопленням численними методиками «конвеєрного виробництва» знавців англійської мови, математики та читання вже у віці трьох років. Але це занадто вузьке сприйняття, нав'язане у період бурхливого розвитку різноманітних центрів раннього розвитку, які насправді не мали до цієї сфери ніякого стосунку.

У всьому світі поняття раннього розвитку містить цілий комплекс завдань: догляд, харчування, фізичний,

психологічний та інтелектуальний розвиток дитини переважно у період від 0 до 3 років.

І сьогодні провідні світові держави активно досліджують та розвивають цю сферу, інвестуючи у неї мільярди доларів. Адже добре розуміють, що від цього залежить їхнє майбутнє.

ЩО ВІДБУВАЄТЬСЯ ПРЯМО ЗАРАЗ?

Всесвітній банк розробляє систему масштабних і ефективних інвестицій в людей у рамках створеного проєкту Human Capital Project (HCP).

У державах Євразійського економічного союзу орієнтуються на те, що ключовим фактором конкурентоспроможності стає людський капітал, отже, вкладати треба насамперед у цей актив.

Європейський Союз одним з найважливіших пріоритетів визначив інвестування в ранній розвиток людського капіталу, керуючись принципом — що раніше почати вкладати в дітей, то відчутнішим буде результат.

І саме у цей час Україна зіштовхнулася з найбільшим та найсуворішим викликом за весь час Незалежності — повномасштабним вторгненням російських військ. Зараз наш пріоритет — це вистояти, зберегти державу. І зберегти її найцінніший ресурс — людей. Всі ресурси, зокрема й фінансові, зраз направлені на досягнення цієї мети.

Але вже зараз ми розпочали процес відбудови та відновлення країни, а основною рушійною силою цих процесів є люди.

Звісно ж, потрібні величезні кошти та всебічна допомога наших міжнародних партнерів. Втім відбудувувати країну будуть люди. І хоча зараз тривають важкі бої, ми мусимо думати над розвитком нашого людського капіталу.

Нам треба не тільки повернути максимум з 6,2 млн українців, які вимушені були шукати захисту в інших країнах з початком повномасштабного вторгнення. Не тільки створити необхідні умови для того, щоб залучити додаткову робочу силу серед тих, хто лишився в Україні. Нам треба ще й думати над тим, як примножити та розвивати свій людський капітал.

Звісно ж, кожна країна йде своїм шляхом, і єдиного погляду на ранній розвиток людського капіталу немає. У цьому є свої недоліки, але також є і свої переваги.

З одного боку, відсутність єдиної системи — це недолік, оскільки кожна країна самостійно проходить свій шлях, намагаючись створити власну систему, помиляючись, та шукаючи свій власний рецепт успіху у сфері раннього розвитку дитини.

З іншого боку, саме зараз є відкритим вікно можливостей для створення єдиної системи, єдиного погляду на розв'язання проблемних питань у цій сфері.

На основі передових методик, результатів досліджень, новітніх підходів можна сформувавши єдине бачення раннього розвитку, створити орієнтир, єдину платформу і джерело інформації у цій сфері. Фактично йдеться про формування

нового світового стандарту у сфері раннього розвитку людини. Впевнений, ми здатні це зробити.

Хтось скаже, що це звучить надто самовпевнено та амбітно. І занадто схоже на нездійсненну мрію. Але згадаймо приклади, які доводять — те, що вважали неможливим, у свій час все ж таки здійснюється.

Саме формула «мрія + амбіції» колись підштовхнула Стіва Джобса до створення персонального комп'ютера, із цього почалася ера стрімкого розвитку інформаційних технологій.

Формула «мрія + амбіції» допомогла Річарду Бренсону створити компанію Virgin Galactic, полетіти в космос і зробити перший реальний крок до заснування нового бізнесу — космічного туризму, який до того був лише фантастикою.

Нарешті, формула «мрія + амбіції» призвела до справжньої революції ринку онлайн-ритейлу, коли у власному гаражі в Сіетлі Джефф Безос заснував Amazon.com.

Амбітна мрія — це те, що рухає світ вперед.

У нас вона є, ми здатні її досягти та показати орієнтир іншим.

І ми це зробимо.

1. НАЙГОЛОВНІША ІНВЕСТИЦІЯ У МАЙБУТНЄ

«Найкращий час інвестувати у майбутню міць наших націй, наших економік і наших спільнот — це перші роки життя дитини. Годинник іде, і саме час діяти».

Джек П. Шонкофф,
доктор медицини,
директор Центру
розвитку дитини
Гарвардського
університету

Здавалося б, що спільного між підходом до розвитку дитини у перші роки життя та заможністю суспільства і всієї країни загалом? На перший погляд, абсолютно нічого. Але підсумки багаторічних досліджень економістів доводять тісний взаємозв'язок цих категорій.

Виявилось, що заможність суспільства та економіка держави безпосередньо пов'язані з першими роками життя кожної людини, яка в ній живе.

Цифри говорять про те, що щасливе раннє дитинство — це передумова формування якісної високопродуктивної робочої сили у майбутньому та одна з ключових умов економічної стабільності й успішності країни.

Недарма у всьому світі зростає визнання важливості теми розвитку в ранньому дитинстві, а такі організації, як Світовий банк та Федеральний резервний банк США, офіційно проголосили раннє дитинство одним із ключових економічних пріоритетів.

Вчені переконані — з економічної точки зору проблемам людського розвитку набагато вигідніше запобігати, ніж їх виправляти. Що довше людина вчиться, то менша ймовірність того, що вона вчинить злочин. До того ж освіченіші люди більше довіряють один одному, а в суспільстві з вищим рівнем довіри показники економічного зростання, зазвичай, вищі. Також у такому суспільстві вищий і рівень толерантності. Тож у інвестуванні в людський капітал є яскраво виражений соціальний ефект.

Водночас без інвестицій у людей країна не зможе підтримувати економічне зростання, тому що у неї не буде кваліфікованої робочої сили, готової до роботи завтрашнього дня. Така країна не зможе ефективно долучатися до процесів у світовій економіці.

Тож як саме перші роки життя дитини впливають на траєкторію розвитку особистості та майбутнє людини, як це пов'язано з економічними процесами у країні, та чому уряди багатьох держав збільшують інвестиції у ранній розвиток дитини? От, що каже світовий досвід.

ЧИСТА ЕКОНОМІКА

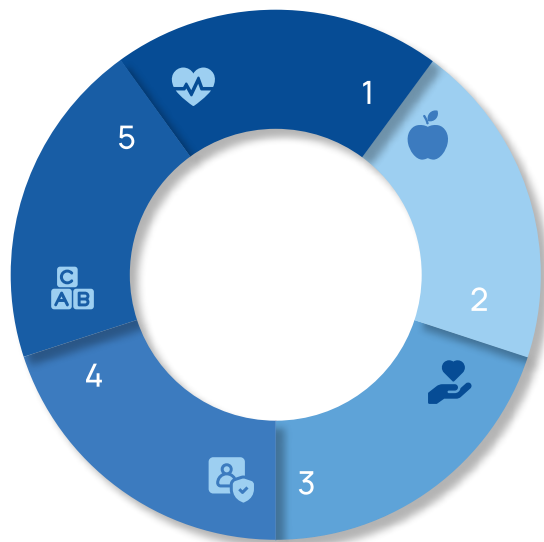
Глобальні інвестиції у сферу раннього розвитку людини щорічно складають сотні мільйонів доларів. На це є своя причина, вірніше, комплекс причин — перш за все економічних та пов'язаних з ними гуманітарних.

Експерти Світового банку переконані, що інвестиції в людський капітал, зокрема у перші роки життя дітей, — одне з найбільш розумних вкладень фінансів, яке тільки може зробити будь-яка країна. У перспективі таке вкладення грошей допомагає прискорити економічне зростання та сформувати мирне, стійке суспільство.

Насамперед йдеться про інвестиції у комплекс факторів раннього розвитку людини — здоров'я, харчування, догляд, соціальний захист та можливість раннього навчання.

Цей комплекс допомагає максимально розкрити потенціал кожної дитини й дає їй можливість у майбутньому стати більш здібною і жити краще, ніж її батьки.

СФЕРИ ІНВЕСТИВАННЯ У РАННІЙ РОЗВИТОК

- 1 Здоров'я
- 2 Харчування
- 3 Догляд
- 4 Соцзахист
- 5 Раннє навчання

ПЕРЕКОНЛИВІ ЦИФРИ

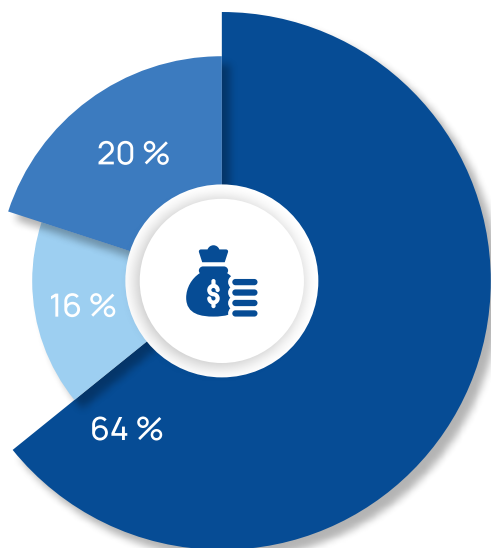
Після численних досліджень експерти Департаменту з економічних і соціальних питань ООН зробили важливий висновок: інвестувати у розвиток людини — це те ж саме, що й інвестувати в основний капітал країни, тому що це збільшує виробничий потенціал людей.

Своєю чергою такий результат економічно вигідний як самій людині, так і країні загалом: заможні громадяни роблять заможною і державу.

Висновок базується на тому, що національне багатство кожної країни складається з трьох головних компонентів — людського капіталу, виробничих активів і природних ресурсів.

Серед них людський капітал займає від 50 % до 70 %, відповідно, перш за все потрібно розвивати саме його. Фактично людський капітал визнаний одним із ключових елементів національного багатства, оскільки забезпечує довгострокове зростання економіки.

НАЦІОНАЛЬНЕ БАГАТСТВО КРАЇНИ

Експериментальним шляхом доведено: продумане впровадження програм із раннього розвитку дітей обходиться державі дешевше і дає кращі довгострокові результати, ніж інвестиції в освіту на будь-якому іншому віковому рівні. Саме тому інвестиції у ранній розвиток дітей, тобто в майбутній людський капітал, викликають підвищений інтерес урядів країн всього світу.

Знаєте, скільки Група Світового банку вклала у програми раннього розвитку з 2000 року? Шість мільярдів доларів. І продовжує активно інвестувати в цю сферу сотні мільйонів щороку.

А знаєте чому? Тому що діють за чітко сформульованим принципом – сьогоднішні діти забезпечуватимуть економічне зростання та розвиток суспільства завтра.

За даними ЮНІСЕФ, довгострокові дослідження в 73 країнах світу показали, що кожен долар, вкладений у програму раннього розвитку дитини, приносить від 6 до 17 доларів прибутку протягом часового відрізка в 40 років. Загалом йдеться про потенційну довгострокову вигоду на суму від 11 до 34 млрд доларів.

Йдеться також про вищий рівень конкурентоздатності людини на ринку праці та про вищу зарплату. А також про меншу залежність населення від соціального забезпечення та зниження злочинності: заможні люди не мають гострої потреби у соціальній підтримці та менш схильні до скоєння злочинів, принаймні вони не підуть грабувати перехожих.

РЕЗУЛЬТАТ ІНВЕСТИВАННЯ У РАННІЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

- Вища конкурентоздатність на ринку праці
- Вища зарплата
- Менша залежність від соцзабезпечення
- Зниження рівня злочинності
- Підвищення доходів держави

2. ВПЛИВ ДОВЖИНОЮ У ЖИТТЯ

«Те, що діти переживають у ранні дні й роки життя, формує і визначає їхнє майбутнє».

Ентоні Лейк,
виконавчий
директор ЮНІСЕФ
2010-2017 рр.

У давнину, щоб дізнатися, що чекає дитину в подальшому житті, люди зверталися до ворожок.

Сьогодні для того, щоб дізнатися найбільш ймовірний сценарій, за яким буде розвиватися життя дитини, досить знати, як пройшли її роки від народження до трирічного віку.

Саме досвід раннього дитинства глибоко впливає на розвиток мозку та подальший стан здоров'я, на поведінку, навчання, дохід. Все це у кінцевому підсумку визначає якість життя людини.

Сучасні дослідження доводять, що період від 0 до 3 років є ключовим для розвитку дитини. Фактично, це старт в успішне, здорове і щасливе життя дорослого. Це основа забезпеченого майбутнього для кожної людини.

Цей період багато в чому формує траєкторію розвитку особистості, визначає те, що буде відбуватися з людиною до кінця її днів.

Це унікальний час. Час величезних можливостей для формування гармонійного фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку. Але водночас це період особливої уразливості перед негативним впливом.

Саме у цей час за умов правильного підходу можна забезпечити розвиток потенціалу дитини та істотно знизити вплив можливих несприятливих факторів, наприклад, поганої екології.

УМОВИ ДЛЯ ПОВНОГО РОЗКРИТТЯ ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

1 Якісний догляд

4 Соціальна підтримка

2 Здорове харчування

5 Безпека

3 Медичний супровід

6 Можливість раннього навчання

У перші 2-3 роки життя мозок дитини розвивається швидше, ніж у будь-який інший період життя. Навколишнє середовище, оточення і досвід дитини у ранньому віці мають безпосередній та довгостроковий вплив на структуру мозку, формують майбутній когнітивний, емоційний і соціальний розвиток, загальний стан здоров'я і добробут.

Наприклад, неналежний догляд та нестача уваги до дитини можуть викликати тривалий, так званий, токсичний стрес — біологічну реакцію, яка заважатиме розвитку мозку. Надалі це може стати передумовою фізичних, психологічних та поведінкових проблем у дорослому віці.

Тож зробити все правильно для дитини від народження до 3 років — означає допомогти їй активно розвиватися, реалізувати свій потенціал, професійно та творчо реалізуватися та стати продуктивним дорослим. Власне, це і є спроба забезпечити їй краще майбутнє: вміння спілкуватися, вчитися, знаходити друзів, добре заробляти, любити, створювати сім'ю.

За спостереженнями експертів з американського Національного інституту досліджень дошкільної освіти, найбільший ефект забезпечує саме комплексний підхід до раннього розвитку, який об'єднує такі складові, як догляд харчування і здоров'я. У довгостроковій перспективі це забезпечує перевагу в середньому на 5 балів у тесті IQ.

Численні дослідження підтверджують — сприяння ранньому розвитку дитини визначає її здатність у дорослому віці забезпечити власний добробут. Своєю чергою це активізує розвиток економіки країни.

А ось ігнорування цього факту веде до численних соціальних і економічних проблем.

НАСЛІДКИ НЕУВАГИ ДО РАНЬОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ

1. IQ нижче у середньому на 5 балів

2. Річний дохід на 25 % нижче, ніж в однолітків

3. Втрати ВВП країни до 7 %

20-річне дослідження нобелівського лауреата Джеймса Хекмана показало, що діти, позбавлені належного догляду і підтримки, у дорослому віці заробляли в середньому на 25 % менше, ніж однолітки, яким приділяли підвищену увагу в ранньому віці.

За даними американських дослідників Бетті Харт і Тодда Післі (дослідження Early Childhood, Communication and Language), різниця у когнітивних здібностях між дітьми, які отримали відповідний догляд і тими, у кого його не було, може проявлятися вже у віці 9 місяців.

У більш пізній період словниковий запас цих двох груп відрізняється вдвічі. Згодом більш здібні діти раніше починають вчитися і швидше досягають гарних результатів.

Зверніть на це увагу — це дуже важливий висновок. Розумієте, діти можуть відстати від однолітків задовго до того, як підуть до школи, і на все життя опинитися у несприятливих умовах.

Як буде жити така людина? На основі наукових даних можемо припустити один із можливих вірогідних сценаріїв.

У перспективі такій людині важче вчитися, а потім складніше знайти роботу. Зазвичай робота ця буде низькокваліфікована, відповідно з низьким заробітком.

Багато в чому це зумовить економію на якісному харчуванні, медичному обслуговуванні, подальшому навчанні протягом життя. Врешті це ймовірно створить проблеми в особистому житті та у створенні сім'ї. Така людина буде все частіше

хворіти, а невдоволення життям буде зростати. У підсумку все це може підштовхнути до зловживання алкоголем та злочину.

Ще раз – це не остаточний вирок, а один із можливих сценаріїв життя. Але якщо ігнорувати ймовірність цього сценарію, рано чи пізно люди, а разом з ними й країна, в якій вони живуть, назавжди залишаться на узбіччі світу, який стрімко розвивається.

3. ВІД ДИТИНИ ДО КРАЇНИ

«Розвиток дітей у ранньому віці принесе користь не тільки сьгоднішнім дітям, а й безпосередньо вплине на стабільність і процвітання націй у майбутньому».

Маргарет Чен,
генеральний
директор
Всесвітньої організації
охорони здоров'я
2006-2017 рр.

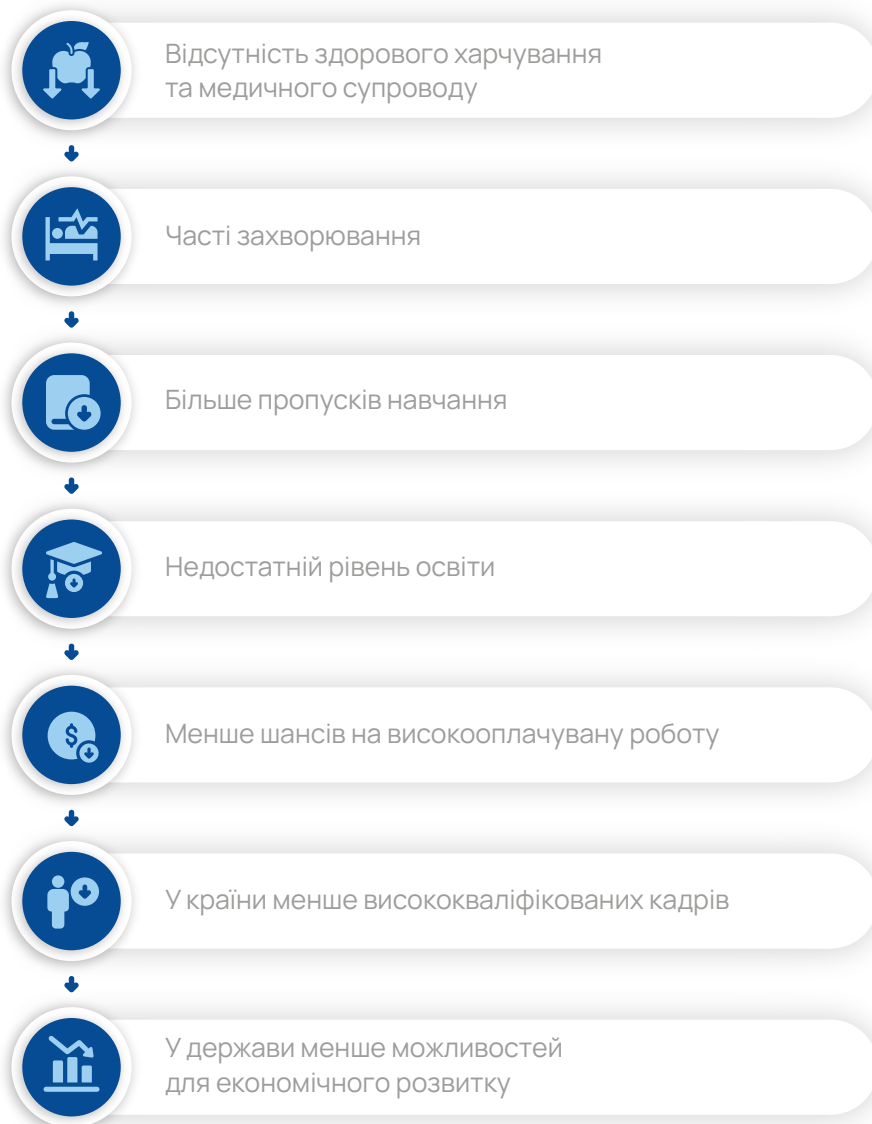
Колись експрезидент Групи Світового банку Джим Йон Кім поділився своїм прогнозом: майбутня конкурентоспроможність країн у світовій економіці залежатиме від того, чи зможе їхня молодь реалізувати свій потенціал.

Дійсно, успіх держави починається з успіху кожного її громадянина. А, як ми бачимо, рівень успішності людини закладається досвідом перших трьох років життя.

Увага до фізичного, розумового, мовного, соціального, емоційного розвитку дитини від народження до початкової школи мають вирішальне значення для її майбутнього. А разом із цим і для конкурентоспроможності країни у мінливих умовах світової економіки.

Ось простий приклад причинно-наслідкового зв'язку у цій сфері. Якщо діти не будуть правильно харчуватися, то почнуть хворіти та часто пропускати школу, а їхня успішність знизиться. Ставши дорослими, вони не зможуть знайти гарну роботу з високим заробітком. Відповідно, суспільство не буде безпечним, економічно успішним та заможним.

ЗВ'ЯЗОК РАНЬОГО РОЗВИТКУ З ДОБРОБУТОМ ЛЮДИНИ ТА КРАЇНИ

Аналіз Групи Світового банку доводить, що в країнах, де не приділяють достатньої уваги ранньому розвитку дітей, втрати ВВП на душу населення в середньому можуть сягати 7 %.

Ціна бездіяльності у цій сфері дуже висока і для кожної окремої людини, і для суспільства та країни загалом. Руйнівні наслідки неухвилюваної уваги до раннього розвитку в підсумку проявляються у соціальному та економічному відставанні. Вони створюють передумови виникнення циклів бідності та нерівності, а це викликає напругу в суспільстві та ставить під загрозу мирне співіснування громадян у країні.

Набагато простіше звернути увагу на ранній розвиток дитини від 0 до 3 років, ніж потім героїчно боротися з проблемами зростання злочинності, захворюваності та шукати допомоги у міжнародних фінансових структурах для підтримки малозабезпечених громадян, кількість яких постійно зростатиме.

Саме тому найбільші міжнародні організації закликають уряди та всі зацікавлені сторони вкладати кошти у розвиток дітей молодшого віку.

ЮНІСЕФ навіть розробила план для просування цієї ідеї на глобальному та національному рівнях.

ГЛОБАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

1. Забезпечити координацію та узгоджені дії між країнами для підтримки раннього розвитку дітей.
2. Популяризувати ідеї раннього розвитку й активно залучати до них суспільство.
3. Оновлювати та розробляти інструкції з раннього розвитку й активно їх просувати.
4. Аналізувати глобальні дані у сфері раннього розвитку для оцінки результатів.
5. Проводити постійні дослідження у сфері раннього розвитку для визначення пріоритетів.

НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

1. Розробити механізми координації та план дій у сфері раннього розвитку.
2. Створити комунікаційну стратегію і просувати ідеї раннього розвитку через громадські організації та місцевих лідерів.
3. Всебічно підтримувати персонал, залучений до сфери раннього розвитку.
4. Збирати й аналізувати дані про якість раннього розвитку та охоплення ним дітей.
5. Інвестувати в дослідження.

4. ДОРОЖЧЕ ЗА ГРОШІ

«Людський капітал становить 50 % цінності в корпораціях. Ми думаємо, що революція стосується речей, але насправді, вона стосується людей».

Престон Макафі,
корпоративний
віцепрезидент
та головний
економіст Microsoft

Ми живемо у світі жорсткої конкуренції між країнами. Ціна програшу у цій боротьбі занадто висока — економічний крах, який веде до соціальних заворушень. Врешті, без перебільшень, це загроза національній безпеці. Це треба визнати, сприйняти як реальність та враховувати у плануванні руху вперед.

Країни конкурують у багатьох сферах: науковій, економічній, військовій. І все частіше ми спостерігаємо боротьбу за ресурси.

Територія

Вода

Корисні копалини

Сьогодні все це є предметом боротьби.

Але у всіх цих ресурсів є одна спільна риса: вони мають властивість закінчуватися.

І на цьому тлі що ми бачимо? Зростання світової економіки уповільнюється, традиційні джерела її підтримки вичерпуються. Проблемою №1 сьогодні стають пошуки нових драйверів стимулювання економічних процесів. Але що може стати таким драйвером?

Й ось тут ми підходимо до найважливішого висновку.

Дійсно, більшість природних ресурсів є невідновлюваними. Окрім одного. Саме за нього почалася найзапекліша боротьба, до якої залучилися і держави, і бізнес. Цей найцінніший ресурс — людський капітал. Саме його розглядають як один з найпотужніших драйверів економіки.

НАЙЦІННІШИЙ КАПІТАЛ

У нинішніх умовах глобального економічного спаду, який вважають найглибшим з часів Великої депресії, коли МВФ вимушений був провести найбільший за історію свого існування розподіл коштів у \$650 млрд для підтримки світової економіки, не гроші, нафта або газ мають особливу цінність. Людина стає найважливішим економічним ресурсом та активом, який приносить регулярний прибуток.

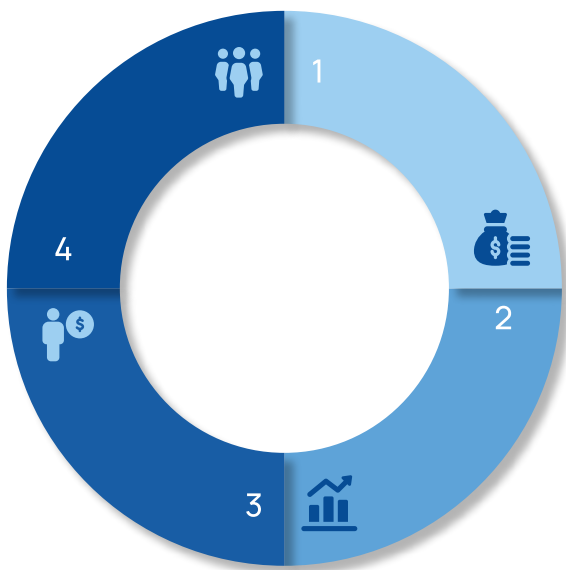
Ключовим фактором сталого розвитку країни стає не лише модернізація виробництва, інновації, стрімкий розвиток технологій. На перше місце виходить ефективне застосування людського капіталу.

Водночас зараз важливо не стільки те, як використовувати трудові ресурси, а як створити якісно нову робочу силу, втримати її та за необхідності залучити ззовні. Навіщо? Тому що накопичення та ефективне використання людського капіталу – це стратегічний ресурс та запорука сталого розвитку економіки й суспільства загалом.

Якщо людський капітал недостатньо розвинутий, економіка стає примітивною, із величезним невикористаним потенціалом. Саме тому в пріоритеті забезпечити високу якість цього ресурсу. Своєю чергою він обумовлює формування високої якості життя.

Фактично ці дві категорії тісно взаємопов'язані: якісний людський капітал забезпечує кращі економічні та соціальні результати, а це дає можливість більше інвестувати

у подальший розвиток людей, їхню освіту, охорону здоров'я, поліпшення умов праці. Виходить така собі спіраль добробуту, яка підіймає рівень життя все вище.

- 1 Якісний людський капітал
- 2 Кращі економічні результати
- 3 Більше інвестицій у людей
- 4 Ще якісніший людський капітал

РЕАЛІЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Лідерами глобальної конкуренції стають країни, які максимально ефективно використовують знання, вміння, компетенції людей, їхню здатність до подальшого навчання. Тобто все те, що містить поняття «людський капітал».

Тож треба визнати одну просту річ: країна, яка не може конкурувати у сфері людського капіталу, неминуче стане ресурсною базою для успішніших держав.

Також треба враховувати, що з кожним роком боротьба за цей ресурс загострюється через демографічні, технологічні, міграційні процеси. Всім охочим зробити економічний прорив та пробитися у світові лідери вже зараз не вистачає якісного людського ресурсу. Дефіцит стає все відчутнішим, водночас і конкуренція за нього стрімко зростає.

ФАКТОРИ ДЕФІЦИТУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Станом на січень 2021 року загалом 79 країн з різним рівнем доходу працювали над розробкою стратегічних підходів, які дозволять їм кардинально поліпшити результати у сфері розвитку людського капіталу.

Основою політики багатьох держав стає сприяння максимальному нарощуванню потенціалу дітей.

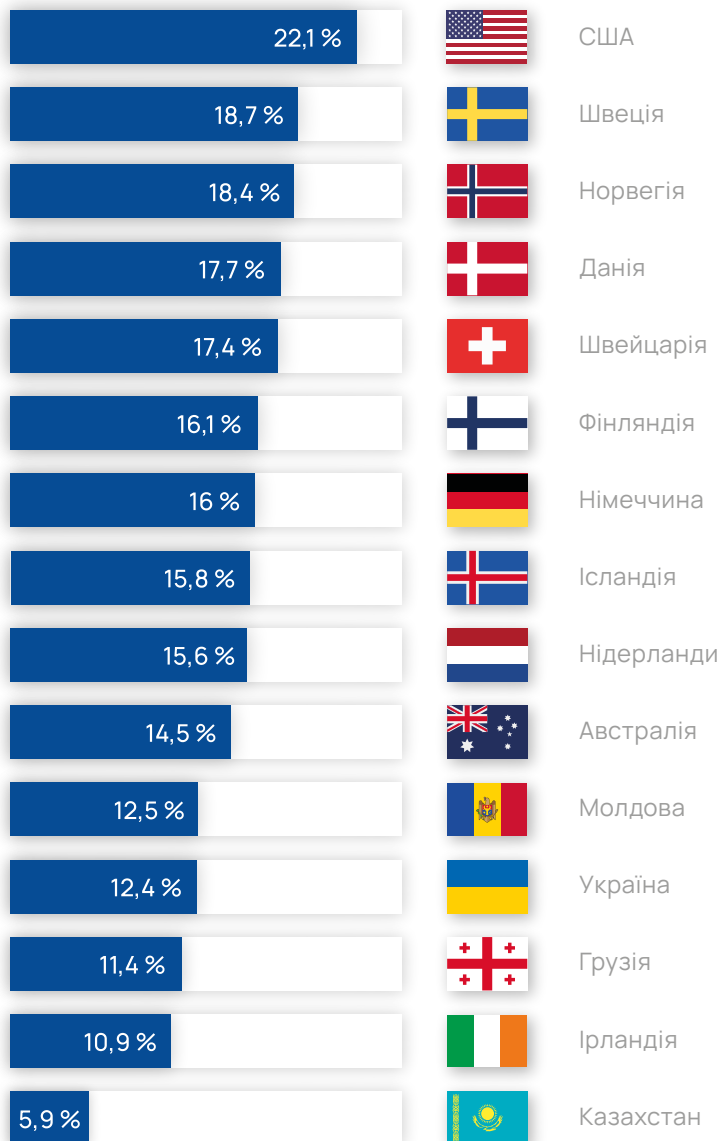
Для цього використовують міжнародний передовий досвід, адаптований до національних умов. Перш за все, це моніторинг стану дитини з моменту зачаття до досягнення семирічного віку, щоб відстежити хід розвитку кожного малюка.

І, звісно ж йдеться про постійне нарощування фінансування цієї сфери.

Економісти стверджують, що останні 50 років у провідних країнах світу формувалася тенденція, коли інвестиції у людський капітал випереджали інвестиції у фізичний капітал. Тому більша частина світового людського капіталу зосереджена саме в розвинутих країнах.

СУКУПНІ ІНВЕСТИЦІЇ КРАЇН У БАЗОВІ КОМПОНЕНТИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ – МЕДИЦИНУ ТА ОСВІТУ (% ВВП)

За даними ПРООН

Уряди й бізнес чудово розуміють, що інвестиції у знання, навички, здоров'я мають вирішальне значення для реалізації потенціалу дітей, формування якісного людського капіталу та прискорення темпів зростання економіки.

Бізнес вбачає у цьому свій потенційний прибуток, тому часто за власною ініціативою фінансує дослідження у сфері розвитку людського капіталу.

Держави зі свого боку також зацікавлені у соціально-економічному прогресі, тому розробляють довгострокову стратегію дій у цьому напрямку.

Конкуренція набирає обертів, але врешті це дає позитивний ефект – активізуються дослідження у сфері формування, розвитку та використання людського капіталу.

Сьогодні провідні країни світу витрачають величезні кошти на створення методик з оцінювання якості цього ресурсу, вивчення перспектив та загроз його розвитку.

Визначити, виміряти, оцінити розмір інвестицій та їхню потенціальну користь у майбутньому – одне з найголовніших завдань, яке розглядають уряди країн світу.

Адже вчені переконують – з економічної точки зору проблемам людського розвитку набагато вигідніше запобігати, ніж їх виправляти. Що довше людина вчиться, то менше ймовірність того, що вона вчинить злочин. До того ж освіченіші люди більше довіряють один одному,

а в суспільстві з вищим рівнем довіри показники економічного зростання, зазвичай, вищі. Також у такому суспільстві вищий і рівень толерантності. Тож у інвестуванні в людський капітал є яскраво виражений соціальний ефект.

Водночас без інвестицій у людей країна не зможе підтримувати економічне зростання, тому що у неї не буде кваліфікованої робочої сили, готової до роботи завтрашнього дня. Така країна не зможе ефективно долучатися до процесів у світовій економіці.

Тож інвестиції у розвиток дітей молодшого віку корисні для всіх – уряду, бізнесу, суспільства, батьків. Але перш за все, вони корисні для самих дітей.

Експерт Групи Світового банку Кейт Хансен запевняє: «Наука та економіка на боці інвестування у перші 1000 днів життя дитини, починаючи з вагітності жінки».

Будьте певні, ця людина добре розуміється на інвестиціях.

5. СВІТОВИЙ ОРІЄНТИР

«Зневага до інвестицій в людський капітал може різко послабити конкурентоспроможність країни у мінливому світі. Світі, у якому для забезпечення сталого економічного зростання країнам потрібно все більше фахівців високої кваліфікації».

Джим Ен Кім,
президент групи
Світового банку
2012-2019 рр.

Здоров'я людей, знання, навички, які вони накопичують протягом життя, вкладаючи в них кошти і завдяки цьому реалізуючи свій потенціал, — це і є людський капітал.

Щоб зрозуміти, яким людським капіталом володіє країна, потрібно оцінити його якість: в якому він зараз стані, яка його цінність, скільки в нього потрібно інвестувати і як це відіб'ється на економіці.

Сьогодні у всьому світі сперечаються про методики такої оцінки — що і як вона має враховувати. Економічна і соціальна рада ООН навіть вивела обговорення проблеми формування єдиної точної методики оцінки вартості людського капіталу на світовий рівень. А поки експерти думають над розв'язанням цієї проблеми, єдиним світовим маркером став Індекс людського капіталу (ІЛК), розроблений Світовим банком.

У чомусь він схожий на Індекс людського розвитку (ІЛР) ПРООН, але враховує більш вузький аспект — як наявний рівень здоров'я і освіти впливає на продуктивність праці.

Дані індексу дають змогу побачити, яку частку доходу втрачає країна через низьку якість людського капіталу, і наскільки швидко можна виправити ситуацію.

Індекс людського капіталу вперше розрахували у 2018 році, а оновили у 2020-му. Наразі він охоплює 98 % населення світу.

СКЛАДОВІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

1

Інтелект

2

Здоров'я

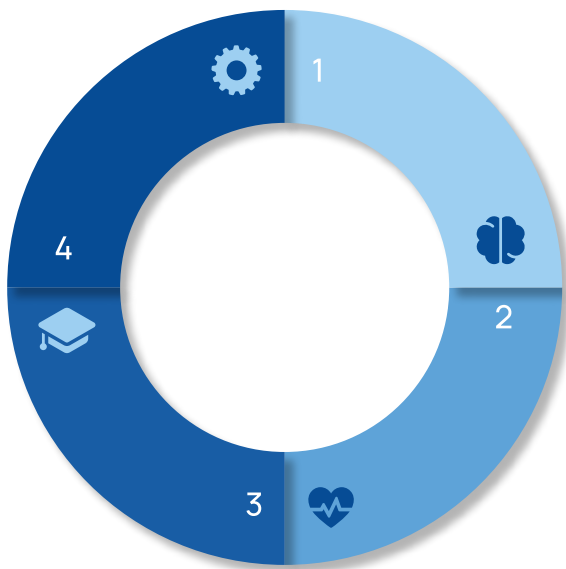
3

Знання та навички

4

Здатність до продуктивної праці

Багато в чому ІЛК досить умовний, оскільки в його основі відкриті бази даних за різними категоріями, але вони не завжди повні та актуальні. Втім, індекс дає загальне уявлення про стан справ у кожній країні і про те, яким є внесок систем охорони здоров'я та освіти у продуктивність окремих людей і країни загалом.

Який рівень життя міг би бути у людини за умови, що у період до 18 років у неї буде відмінне здоров'я і якісна освіта? І як це позначиться на економічному стані країни? Все це показують дані ІЛК. Фактично це прогноз, які доходи будуть у людини і країни. Орієнтир, в якому становищі знаходиться країна зараз і чого може досягти.

Наприклад, ІЛК України станом на 2020 рік був 0,63. Це означає, що рівень майбутнього доходу дитини, яка народилася сьогодні, у дорослому віці становитиме 63 % від доходу, який вона могла б отримати за умови гарного здоров'я та якісної освіти. А для країни це означає те, що держава недоотримає 37 % майбутнього ВВП на кожного працівника.

Відразу ж скажу – не потрібно сприймати цю інформацію, як невідворотну біду. ІЛК не вирок, а перший крок до діагностики та трансформації і позитивних змін. Інвестуючи у якість харчування, освіти, медичної допомоги країна здатна розвивати та підвищувати якість людського капіталу.

Причому швидкість цих процесів багато в чому залежить від того, наскільки велике бажання бути кращими й успішнішими. Є безліч прикладів швидкої трансформації людського капіталу – Сінгапур, Південна Корея, Ірландія. І цей шлях доступний кожній країні, кожній людині.

ІНДЕКС ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ (HUMAN CAPITAL INDEX 2020)

За даними Світового банку

5. ПОЧАТИ РАНІШЕ

«Щоб дати кожній дитині шанс у житті, ми повинні вкладати кошти якомога раніше, інвестувати справедливо та розумно – не тільки в освіту, а й у здоров'я, харчування та захист».

Ентоні Лейк,
виконавчий
директор ЮНІСЕФ
2010-2017 рр.

У сучасних дослідженнях у галузі раннього розвитку дітей кінцевою метою є одне завдання: допомогти людині максимально розвинути свої здібності і розкрити свій потенціал. Згодом це безпосередньо вплине на рівень її доходів та якість життя. Чим більше високоосвічених, здорових, фінансово успішних людей, тим успішнішою стає країна. Це і є розвиток людського капіталу.

Без цього країни не можуть домогтися сталого економічного зростання в інтересах усіх громадян. І не в змозі підготувати контингент висококваліфікованих працівників для роботи майбутнього. А це позбавляє можливості ефективно конкурувати у сфері світової економіки.

ТОП 5 ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ЯКІСНОГО ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

За матеріалами Світового банку

1

Послідовність. Послідовне інвестування у людський капітал незалежно від зміни урядів.

2

Ресурси. Інвестування достатнє та використовується ефективно.

3

Аналітика. Аналіз результатів інвестицій для своєчасного корегування.

4

Міжгалузєва стратегія. Інвестування у комплекс: екологія, соціальна підтримка, медицина, освіта, безпека харчування.

5

Місцевий рівень. Долучати місцеві громади, реалізувати проекти від локального до загального рівня.

Економісти стверджують, що питання розвитку людського капіталу актуальне для будь-якої країни, на якій би стадії розвитку воно не знаходилося. І цей процес розвитку має бути постійним. Зокрема, це означає постійні інвестиції в основні складові людського капіталу – медицину та освіту.

Чому треба інвестувати у медицину? Тому що гарне здоров'я – це один із ключових чинників здатності ефективно навчатися та продуктивно працювати.

Знаєте, який із головних висновків 2020 року за версією Організації економічного співробітництва і розвитку? Усвідомлення того, наскільки взаємопов'язані здоров'я суспільства і глобальна економіка.

У Світовому банку підрахували, що пандемія COVID-19, уклавши на лікарняне ліжко мільйони людей по всьому світу, обвалила глобальний ВВП більш ніж на 4 %. Загальні збитки оцінюють у 11 трлн доларів і ще 10 трлн доларів складають недоотримані доходи населення – це вже назвали найтяжчою кризою за останні 90 років.

Чому треба інвестувати в освіту? Тому що це основа високої кваліфікації працівників, які здатні навчатися протягом усього життя та залишатися затребуваними у мінливих умовах.

Справа в тому, що актуальність професійних навичок на ринку праці швидко змінюється. І тут важливо грати на випередження: потрібно отримувати знання і навички, які не просто відповідають сучасним потребам суспільства та економіки, але випереджають їх. Тільки за такої умови

можливий інтелектуальний та технічних прогрес у суспільстві й збереження конкурентоспроможності країни у світі.

Свою роль відіграє і ще один фактор. Старіння населення в найрозвиненіших країнах веде до того, що термін виходу на пенсію відсувається. Відповідно, зростає потреба в оновленні навичок та підвищенні рівня освіти, щоб залишитися затребуваним на ринку праці. Тому інвестиції в освіту — обов'язкова умова розвитку людського капіталу.

Такий внесок дає позитивний ефект, який зберігається протягом тривалого часу, впливаючи на життя наступних поколінь. Ось як це виглядає на практиці.

В середині 19 століття в штаті Сан-Паулу в Бразилії почали цілеспрямовано селити освічених іммігрантів з Європи тільки у певні містечка. Більш ніж через 100 років рівень освіти там був вищим, більше людей працювало у промисловості, а не у сільському господарстві, і дохід на душу населення був більшим, ніж в інших регіонах.

Загострення конкурентної боротьби між країнами призводить до того, що уряди починають розглядати можливість інвестувати в медицину й освіту на все більш ранньому етапі розвитку людини — що раніше почати, то раніше буде результат. Тому настільки пильну увагу зараз приділяють комплексному ранньому розвитку дітей, який складається із догляду та освіти.

По-перше, забезпечення якісного догляду та освіти дітей з боку держави або роботодавця дає можливість залучати

до роботи більше жінок після народження дитини, тобто кількісно збільшувати людський капітал.

По-друге, у світі формується тенденція заохочувати продовження роботи після народження дитини. Це пов'язано з тим, що рівень забезпеченості дитини всім необхідним у сім'ї з одним працюючим батьком буде нижчим. А нестача ресурсів, цілком ймовірно, буде гальмувати освітній і соціальний розвиток дитини. Згодом це може призвести до проблем у дорослому житті.

В Україні на рівні закону ми намагаємося створити всі умови для того, щоб забезпечити ранній розвиток дитини від народження й водночас дати змогу батькам працювати. Цю ідею має втілити оновлений закон про дошкільну освіту.

Зокрема, йдеться про створення широкої мережі надавачів освітніх послуг різних форм власності: заклади дошкільної освіти, структурні підрозділи з дошкільної освіти інших освітніх закладів або інших юридичних осіб (підприємств, ОСББ, громадських об'єднань).

Всі типи дитячих садків можуть організовувати групи з різним розпорядком перебування дітей: повного дня, сезонні, короткотривалого чи цілодобового перебування, на вихідні чи святкові дні.

Приміром, мама може скористатися можливостями групи короткотривалого перебування та працювати неповний день.

Наразі така політика веде до збільшення кількості працюючих жінок і зростання попиту на догляд за дітьми. І не просто на догляд, а на якісну комплексну послугу. А це дає поштовх до локальної конкуренції – змагання методик, підходів і бачення раннього розвитку дитини.

Фізіологи, біологи, медики, психологи, педагоги активно досліджують, що відбувається з мозком у період від 0 до 3 років, щоб максимально задовольнити потреби розвитку дитини раннього віку.

У процесі своєрідного «природного відбору» таких методик поступово у минуле відходить підхід, за яким увага зосереджується виключно на догляді або тільки на вихованні з прицілом на підготовку до школи, а не до подальшого життя загалом.

Не інформування, а пізнавальний досвід, взаємодія з іншими, формування базових особистісних якостей дітей займають ключову позицію. Змінюється загальний підхід до раннього розвитку – із знаннєвого на компетентнісний. Домінуючим стає комплексний підхід, що поєднує в собі розвиток у ранньому віці всіх факторів формування здорової, щасливої, успішної людини, здатної накопичувати і реалізовувати свій потенціал.

7. НА ШВИДКОСТІ ПОНАД МІЛЬЙОН ЗА СЕКУНДУ

«Кожен раз, коли батьки розмовляють з малюком, це щось запалює у ньому. Це стимулює формування мозкових зв'язків».

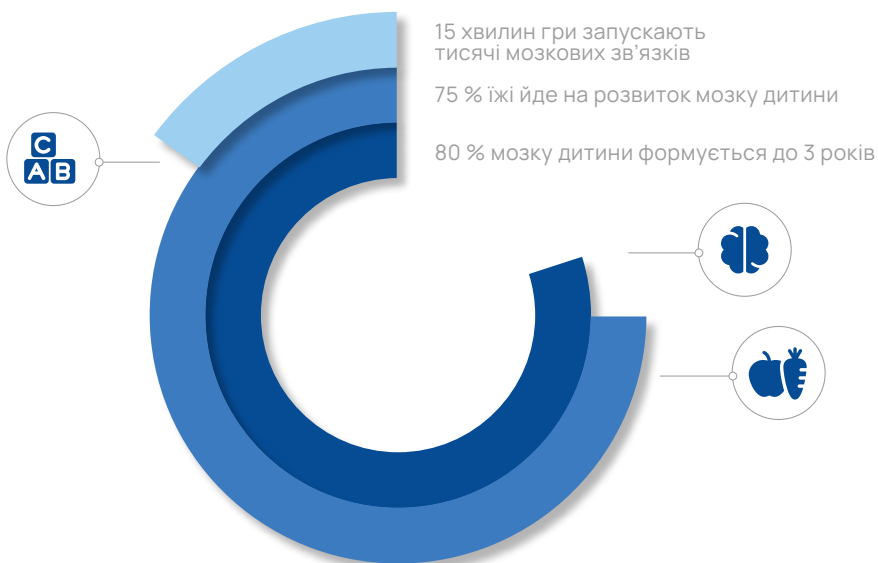
Д-р Піа Ребело Брито,
нейробіолог, старший
радник ЮНІСЕФ
з раннього розвитку
дитини

Найважливіший період розвитку фізіології та психіки дитини — це перші три роки її життя. Досвід маленьких дітей у цей період та їхні стосунки з батьками обумовлюють розвиток мозку. І саме цей відрізок часу впливає на навчання, поведінку, фізичне та психічне здоров'я протягом усього життя.

Водночас перші три роки життя — це ще й найінтенсивніший період розвитку. За інформацією Центру Гарвардського університету з питань розвитку дитини, результати останніх нейробіологічних досліджень довели вражаючий факт: мозок немовляти формує нові зв'язки з приголомшливою швидкістю — понад мільйон за секунду. У житті людини період таких унікальних властивостей більше ніколи не повториться.

Саме перші три роки надалі визначають розвиток людини протягом всього її життя. Вони особливі для психофізичного й особистісного розвитку дитини. Цей період найбільш сприятливий для інтенсивного розвитку здібностей: мовлення, уваги, мислення, пам'яті, спритності.

ОСОБЛИВОСТІ РАННЬОГО ВІКУ

Водночас особистість дитини формується за низкою етапів. У кожного з них є свої закономірності та особливості. Досконало знаючи про їхній перебіг, можна максимально ефективно складати та використовувати методики розвитку, виховання і навчання. Своєю чергою це позитивно вплине на фізичне та психосоціальне здоров'я дитини.

0-10 ДНІВ: ПОЧАТОК

Перша доба після народження. Зараз пригнічені більшість з «внутрішньоутробних функцій»: дитина не бачить, не чує, не тримає голову та майже не реагує на зовнішні сигнали.

Але вже на 5-7 добу мозок дитини здатний сприймати інформацію з довкілля, починається складний процес його морфологічних і функціональних змін. І до кінця другого тижня немовля вчиться фіксувати зорову, слухову, тактильну інформацію, що надходить, та слідувати за нею головою й очима.

Важливо! У цей час батькам треба якомога більше часу проводити з дитиною. Тепло тіла матері, її запах, серцебиття, дотики — усе це сприяє налагодженню тісного емоційного зв'язку між матір'ю і дитиною. А це багато в чому визначає подальшу долю вже дорослої людини.

0-10 ДНІВ**1**

Початок морфологічних і функціональних змін мозку

2

Мозок здатний сприймати інформацію з довкілля

3

Вчиться фіксувати зорову та слухову інформацію

4

Вчиться очима стежити за слуховими та зоровими сигналами

5

Налагоджується емоційний зв'язок із матір'ю

2 МІСЯЦІ: СМАЧНІ РУЧКИ

Дитина активно взаємодіє з усім, що її оточує, та вчиться спілкуватися з людьми поряд із нею: починає посміхатися іншим, намагається поглянути на батьків, може заспокоїти себе, посмоктуючи руку. Рухи рук і ніг стають більш плавними, а дитина вже може тримати голову, лежачи на животі.

Важливо! Зараз дуже потрібний контакт шкіра до шкіри – тепло батьків допомагає заспокоїтися. Час від часу можна підносити дитину до обличчя та дивитися їй у вічі. Це допоможе малюкові вивчити ваші зовнішні особливості.

У цей період формуються навички спілкування. Треба називати предмети або людей, до яких малюк виявляє цікавість, бо саме зараз він починає стежити очима за людьми та предметами.

Також треба заохочувати дитину рухати головою, руками та ногами, переміщаючи навколо неї безпечні іграшки.

2 МІСЯЦІ

1

Починає посміхатися іншим

2

Може заспокоїти себе – смоче руку

3

Реагує на звуки

4

Метушиться, коли нудно

5

Рухи стають плавнішими

4 МІСЯЦІ: МАЛЕНЬКИЙ ІМІТАТОР

Малюк стає більш товариським, а його рухи — цілеспрямованими. Йому подобається імітувати звуки, які він чує, та повторювати рухи, які він бачить. А його крики у залежності від ситуації звучать по-різному. Голод, втома, дискомфорт — для всіх станів з'являється свій звук.

Дитина намагається копіювати рухи та міміку батьків, любить грати з іншими й може засмутитися, коли гра припиняється.

Дитина починає впізнавати предмети та людей, яких вже бачила, стежить очима за рухомими об'єктами, а очі й руки починають працювати разом — однією рукою вона може дотягнутися до іграшки.

Важливо! Зараз потрібно розділити цікавість малюка, посміхатися йому та лагідно з ним розмовляти, повторювати йому у відповідь звуки, які він видає. Адже саме за допомогою белькотіння, міміки та жестів дитина розвиває соціальні навички. Така взаємодія допомагає створювати і зміцнювати нейронні зв'язки в його мозку, які підтримують розвиток комунікативних і соціальних навичок.

У цей період треба допомогти їй розвинути зорово-моторну координацію, залишаючи іграшки поблизу. Й не забувати говорити з малюком під час повсякденних справ, називаючи все, що ви разом бачите.

Дитина може із задоволенням трясти іграшку, яку тримає, тож треба залишати поруч із нею брязкальця, щоб вона могла дотягнутися до них та струснути.

4 МІСЯЦІ

1

Любить імітувати звуки та рухи

2

Починає впізнавати людей та предмети

3

Дотягується до іграшки однією рукою

4

З'являється синхронність рухів очей та рук

6 МІСЯЦІВ: ЩО ТАМ ТАКЕ ЦІКАВЕ?

Малюк починає використовувати звуки для вираження емоцій та розрізняє знайомі й незнайомі обличчя. Зазвичай у доброму гуморі, він реагує на емоції інших та із задоволенням з ними грає. А ще малюку може сподобатися роздивлятися себе у дзеркалі. Тож можна давати йому безпечне пластикове люстерко, щоб він міг розглядати на свої рухи.

Йому цікаві предмети поблизу, проте він намагається схопити й ті, які знаходяться поза досяжністю. Малюк може передавати речі з однієї руки в іншу – треба, щоб поряд із ним були іграшками, які легко брати однією рукою.

Важливо! Лагідним тоном треба говорити з малюком про все, що відбувається навколо, частіше називаючи його ім'я. Дитина починає видавати звуки, щоб показати позитивні й негативні емоції. Варто вступати в ігрову бесіду – створювати взаємодію, повторюючи звуки, які він видає.

І найголовніше, у цей період: дитина починає сидіти без опори, гойдається вперед-назад і вже скоро почне повзати. Саме час готувати себе і своє помешкання до рухливого та допитливого малюка.

Із зони досяжності дитини треба прибрати всі гострі та крихкі предмети, електроприлади. Обов'язково замкнути шафи з небезпечними рідинами або витратними матеріалами та контролювати доступ до вікон.

6 МІСЯЦІВ

1

Починає впізнавати знайомі обличчя

2

Полюбляє роздивлятися себе у дзеркалі

3

Пізнає та відгукується на своє ім'я

4

Починає цікавитися їжею

5

Показує звуками свої емоції

9 МІСЯЦІВ: ОБЕРЕЖНО, Я ПОВЗУ

Дитина дуже рухлива, любить досліджувати, тому безпека в домі стає важливою проблемою через зростання цікавості та рухливості.

Малюк може самостійно сідати, сидіти без підтримки та підтягуватися, використовуючи меблі як опору, щоб встати. Можна ставити дитину ближче до меблів, щоб вона могла спробувати піднятися.

У цей час малюк починає активно повзати, може чіплятися за знайомих дорослих. А от незнайомців може боятися.

У дитини є улюблені іграшки, до яких вона часто тягнеться, вона любить ховатися й шукати те, що приховуєш, та підіймає дрібні предмети великим і вказівним пальцями.

Важливо! Слід підтримувати й підбадьорювати дитину під час гри, допомагати їй розвинути дрібну моторику, даючи підбирати невеликі предмети.

Треба керуватися сигналами малюка, дозволяючи йому відігравати провідну роль. Він любить вказувати пальцем, тому варто читати з ним книжки з картинками, дитина зможе показати те, що їй цікаво. Також можна вирізати картинки з журналів і створити свою власну розповідь про об'єкти та людей на зображенні.

Батьки можуть визначити предмети, на які дитина звертає увагу в повсякденному житті, і називати їх. Це допоможе мовному та комунікативному розвитку.

9 МІСЯЦІВ

1

Повзає та намагається піднятися

2

Любить обійматися

3

З'являються улюблені іграшки

4

Може боятися та ніяковіти перед незнайомцями

5

Любить відшукувати заховані речі

1 РІК: ПЕРШІ УСПІХИ

Малюк вже п'є з чашки, починає вчитися самостійно їсти та може протягнути руку або ногу, щоб допомогти одягнутися. Він складає предмети до контейнера й може виймати їх. Дає книгу, коли хоче почути історію. Дивиться на річ, коли її називають, може зробити кілька кроків без підтримки та ходити, тримаючись за меблі.

Оскільки малюк набуває навички і може робити деякі речі самостійно, можна поступово зменшувати підтримку, але все ж спостерігати за ним і направляти його.

Важливо! Час грати з ним у соціальні ігри, а також ховати щось та просити його знайти. Пошук захованих предметів допомагає розвивати концентрацію, здатність розв'язувати проблеми та гнучке мислення. Так малюк вчиться необхідним у майбутньому навичкам вибудовувати ефективні стратегії подолання перешкод. І навіть якщо у дитини ще не дуже добре виходить знаходити заховані речі, їй достатньо підказати чи дати корисні поради, але давати змогу рішення самостійно.

Малюк повторює звуки, щоб привернути увагу, використовує прості жести, наприклад, махає рукою, вимовляє прості слова типу «мама» і «дада» та намагається повторювати почуті слова.

Варто заохочувати його сказати «привіт» і «до побачення» та хвалити його, коли він це робить, — це допоможе його соціально-емоційному розвитку. Також треба хвалити дитину, коли вона повторює слова або намагається поговорити з іншими.

1 РІК

1

Самостійно стоїть та робить кілька кроків

2

Повторює звуки, щоб привернути увагу

3

Простягає руку чи ногу, щоб допомогти одягнутися

4

Вимовляє прості слова

5

Вчиться самостійно їсти

1,5 РОКИ: ГРАТИСЯ ТА ДОСЛІДЖУВАТИ

Малюк уже ходить, говорить простими словами, любить гратися та досліджувати. Він дізнається про предмети повсякденного вжитку та вдає, що годує свої улюблені м'які іграшки.

У цьому віці дитина зазвичай вказує на те, що її цікавить. Це варто використовувати для розвитку мови — називати предмет, на який вона показує.

Важливо! Створіть можливості для спільної гри з малюком, а під час гри хваліть, коли він проявляє ознаки співчуття, ділячись іграшкою, піклуючись про іграшки. Це допоможе підтримувати соціальний та емоційний розвиток.

Зверніть увагу на те, що у цей період малюк може боятися незнайомих, проявляти прихильність до знайомих і вже влаштовувати істерики. У незнайомій ситуації він чіпляється за батьків, але може досліджувати щось нове сам, якщо батьки поряд.

Дитина вже більш самостійна — може ходити сама й вчиться підійматися сходами, користуватися посудом та знімає речі. Тож треба заохочувати її брати участь у повсякденних справах, наприклад, одягатися.

1,5 РОКИ

1

Ходить та розмовляє простими словами

2

Може гніватися та влаштовувати істерики

3

Любить гратися з іншими

4

Починає проявляти певну незалежність

5

Удає, що годує улюблені іграшки

2 РОКИ: НЕ БУДУ!

Малюк говорить, ходить, лазить, стрибає, бігає і загалом сповнений енергії. У нього розширений словниковий запас і він регулярно засвоює нові слова. Однак у стосунках вже починаються певні складнощі: оскільки дитина стає більш незалежною й починає розсувати свої кордони, вона може ставати неслухняною.

У цьому віці малюк любить копіювати дорослих та інших дітей, виконує двоетапні інструкції та починає розвивати домінуючу руку. Треба створювати для нього невеликі завдання з розвитку дрібної моторики, наприклад, просити перегорнути сторінку книги.

Дитина вже грає в прості вигадані ігри, знаходить речі, заховані під кількома шарами, тож треба захочувати її оглядати кімнату в пошуках захованих речей та підказувати. А ще вона вже будує вежі з чотирьох і більше блоків та починає сортувати предмети за формою і кольором.

До речі, таке здавалося б незначуще заняття, як будівництво вежі з кубиків це не що інше, як тренування фізичних навичок. Так дитина вивчає рух, простір, розвиває сенсомоторні навички. Все це важливо для формування здорового та активного тіла у майбутньому.

Важливо! Ігри з малюком можуть бути простими — катати м'яч, передавати іграшки або складати одяг під наглядом батьків. Це допоможе розвинути соціальну поведінку — виховати почуття причетності до спільної справи та співпраці з іншими.

Розмовляє дитина короткими реченнями з двох-чотирьох слів, повторює почуті слова, вказує на речі, коли їх називаєш, та може завершувати речення у знайомих книгах. На прогулянці потрібно називати речі, які вона бачить.

2 РОКИ

1

Ходить та бігає

2

Має розширений словниковий запас

3

Стає більш незалежним, може не слухатися

4

Виконує двоетапні інструкції

5

Знаходить речі, заховані під декількома шарами

2-3 РОКИ: Я САМ

У малюка швидко збільшується запас слів, він вже здатен висловлювати свої думки, а його мовлення стає зрозумілим для всіх. І тепер він добре усвідомлює, що дорослим подобається, коли він щось правильно робить.

Ігри все більше стають рольовими: малюк зображає когось, приміряючи на себе певну роль. Уява розвивається настільки, що в грі дитина може використовувати замітники: годинник стає уявною черепахою, а фломастер — сопілкою. Також малюк легко може уявити собі персонажів чи події за розповідями.

Водночас він починає розуміти причинно-наслідкові зв'язки: якщо махати на себе віялом, стане прохолодніше, а якщо подихати на руки, вони зігріються. Тож варто залучати його до спостережень за природними явищами, докільцями, діями людей. Магазин, дитячий садочок, поліклініка — всюди треба звертати його увагу на особливості зовнішнього та внутрішнього облаштування, на людей, які там працюють.

Це час, коли активно розвиваються різні почуття. Дитина відчуває симпатію та антипатію, збентеження, смуток, образи, а також починає розуміти гумор. Вона радіє, коли їй вдаються якісь дії, коли її похвалили та проявляє невдоволення, коли щось не виходить.

Саме зараз починає формуватися образ свого «я» та ставлення до себе. І з'являється нестримне прагнення до самостійності — оте славнозвісне «Я сам!». А реакцією на намагання батьків обмежити самостійність, наприклад, не давати чайник з окропом, щоб заварити чай, викликає протистояння та врешті обертається кризою трьох років.

Важливо! У цей період треба намагатися поступово ускладнювати доручення, наприклад, дістати з-під ліжка іграшку та покласти її на місце.

А ще спонукати до праці та допомоги: віднести на кухню чашку, спробувати помити посуд, або взяти участь у приготуванні печива. Слід також стимулювати дитину до того, щоб вона самостійно одягалася, а також прибирала одяг та іграшки. І обов'язково треба хвалити дитину за її успіхи.

Саме зараз дитині потрібна увага до її дій, ласка та схвалення. Треба у неї вірити, поважати її інтереси та право виявляти свої емоції — позитивні, і негативні. І допомагати дитині відчувати впевненість у собі. Не треба частих заборон, але коли все ж таки батьки щось забороняють, треба обов'язково пояснювати своє рішення.

Також варто вчити малюка розрізняти та сприймати емоції інших людей і реагувати. І найголовніше, у цьому віці малюк переймає всі звички батьків, як хороші, так і погані. Спочатку він буде відтворювати таку поведінку в іграх, а згодом у майбутньому це сформує модель взаємодії у власній сім'ї.

8. СКЛАДОВІ МАЙБУТНЬОГО УСПІХУ: ЩО ВПЛИВАЄ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ

«Те, що ми дізнаємося про всі елементи, які впливають на розвиток дитячого мозку — чи добре діти харчуються, наскільки стимулюється їхній розум, чи захищені вони від насильства, — вже змінює наше уявлення про розвиток у ранньому віці. Тепер це має змінити наші дії».

Ентоні Лейк,
виконавчий директор
ЮНІСЕФ 2010-2017 рр.

Ви колись замислювалися над тим, що все ваше життя обумовили перші три роки після народження? Ви можете навіть не пам'ятати, як вони минули, але саме цей період визначив те, якою людиною ви є сьогодні.

Вподобання, схильність до певних наук чи вправність у певних навичках, стосунки із колегами та у сім'ї, стан здоров'я та ще безліч факторів визначили перші 1000 днів вашого життя.

Протягом цього періоду на дитину впливають маса чинників, які надалі переважно визначають майбутнє дорослої людини. І всі вони взаємопов'язані, все, із чим взаємодіє дитина, може перешкоджати або стимулювати розвиток її мозку.

Наприклад, дуже рухлива дитина, яка добре розуміється на емоціях інших, зазвичай має більший хист до математики. А от щоденний багатогодинний перегляд відео у віці до 3 років ймовірно призведе до вповільнення розвитку емпатії та проблемами із взаємодією у дорослому віці.

Або ж ще — діти народжуються з можливістю навчитись контролювати свої емоції, фокусувати увагу, запам'ятовувати інформацію. Однак лише досвід перших років життя обумовлює те, наскільки ці навички розвиваються.

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ДИТИНИ

1 Спадковість

2 Соціальне середовище

3 Методи виховання

4 Харчування

5 Догляд

6 Фізична активність

7 Екологія

КОМПЛЕКСНИЙ ВПЛИВ

Розвиток дитини залежить від багатьох факторів. Перш за все, це стан її здоров'я, а також рівень її мовленнєвих та когнітивних навичок.

Важливу роль також грають безпека, комфортність житла, доступ до розвиваючих забавок та вміння й бажання дорослих ставити відповідні до віку завдання, поступово їх ускладнюючи, щоб стимулювати розвиток.

Навколишнє середовище, стиль виховання і навіть те, як батьки розмовляють з дитиною та як швидко реагують на її потреби, також значним чином впливають на її розвиток.

Надійні та дбайливі стосунки із батьками у ранньому віці закладають у малюка вміння вирішувати проблеми у дорослому житті. І навпаки – у дітей, потребами яких тривалий час нехтували, надалі спостерігаються проблеми з концентрацією уваги, когнітивні порушення та проблеми у спілкуванні з однолітками у дорослому віці. Тобто розвиток – це інтерактивний процес.

5 КАТЕГОРІЙ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

За даними ВОЗ

1. Когнітивний

- пам'ять
- розв'язання проблем
- математичні навички

2. Мовний

- здатність спілкуватися
- здатність розуміти мову
- вираження своїх думок

3. Соціально-емоційний

- розуміння відносин з іншими
- здатність контролювати дії та емоції
- соціальні навички

4. Фізичний

- здатність сидіти та ходити
- здатність бігати
- здатність тримати дрібні предмети

5. Темперамент

- біологічна тенденція, яка обумовлює здатність справлятися із завданнями

НАВІЩО НАМ ЦЕ ЗНАТИ

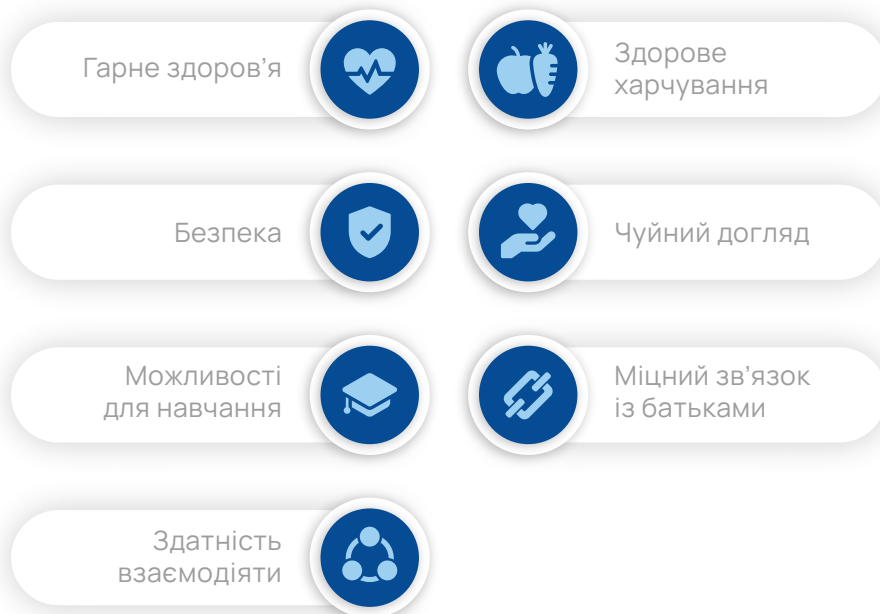
Хоча більша частина мозку формується протягом перших трьох років життя, це не означає, що після цього періоду вікно можливостей для дитини зачиняється. Саме тому важливо знати всі фактори впливу на розвиток дитини та їхній взаємозв'язок.

Наукові дослідження доводять: навіть за найнесприятливіших умов для розвитку дитини, своєчасне коригування може хоча й не повністю, але все ж таки певним чином нівелювати негативні впливи та допомогти дитині стати успішною дорослою людиною. Адаже області мозку, які контролюють більшість соціальних, емоційних та когнітивних можливостей, а також функції контролю уваги, пам'яті, планування продовжують розвиватися в підлітковому віці та в молодості, хоча й знаходяться під сильним впливом раннього досвіду.

Втім найголовніше тут — це комплексний підхід до розвитку з врахуванням всієї низки факторів, які на нього впливають. Причому основних не так вже й багато. У ЮНІСЕФ вивели концепцію основи гармонійного розвитку дитини з трьох обов'язкових компонентів: їсти, грати, любити.

Щоб бути здоровою, дитина має правильно харчуватися. Щоб розвиватися, вона має навчатися у процесі гри. І все це можливо за умови любові — дитини до батьків і батьків до свого малюка. У майбутньому це забезпечить йому можливість використовувати весь свій потенціал та стати щасливою дорослою людиною.

7 КОМПОНЕНТІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

Все це дуже складні механізми впливу, яким не дарма присвячені десятки нових досліджень по всьому світу. Бо від того, якими стануть сьогоднішні малюки, залежить майбутнє кожної країни.

Тож зупинимось на основних факторах, які окремо та всі разом мають суттєвий вплив на розвиток мозку дитини та певною мірою обумовлюють її майбутнє.

9. ГЕНЕТИКА: ВРОДЖЕНИЙ ХИСТ

«Наявність генетичної структури, яка робить дитину більш схильною до освіти, дійсно дає більше шансів вступити до університету, навіть якщо дитина з неблагополучної родини».

Софі фон Штумм,
професорка
Йоркського
університету

«Та він же природжений математик!». Або ж так: «У нього справжній хист до малювання!». Ми часто чуємо такі фрази, коли оточення констатує схильність людини до певного роду занять чи наук.

Згадайте, у школі комусь краще давалися точні науки, хтось був вправний у гуманітарних. Пізніше на основі таких вподобань підлітки обирають собі профіль освіти. Але як працює цей механізм? Звідки у дитини з'являється схильність до певного заняття?

Багато років науковці сперечаються, що саме та яким чином на це впливає. І хоча десятки досліджень на цю тему кардинально суперечать одне одному, у них є й одна спільна риса: усі вони визнають, що на здібності людини впливає спадковість, тобто гени, які вона успадкувала від батьків.

Наприклад, дитина успадковує певні задатки типу нервової системи, які впливають на формування типу темпераменту та здатність до навчання. Або ж певні спадкові хвороби, які також здатні впливати на цей процес.

Дискусійним питанням залишається тільки те, наскільки суттєво спадковість впливає на інтелектуальний розвиток та здатність до навчання.

Зараз точаться суперечки, наскільки сильним є вплив генетичного виховання та успадкованих генів — який фактор найголовніший. Але єдиної думки з цього приводу досі немає. Одна група науковців стверджує, що спадковість має вдвічі більше значення для розвитку та навчання дитини.

Інша — що соціально-економічний статус та освіта батьків мають вирішальну роль в успішності раннього розвитку малюка.

Але є і ті, які переконані — істина десь посередині, і ці два аспекти доповнюють один одного. А особливості спадковості тісно переплетені з особливостями оточення, у якому розвивається дитина.

Наразі дослідження тривають, а науковці намагаються простежити шляхи генетичного виховання, як воно змінюється на різних етапах розвитку дитини та все ж таки з'ясувати, який фактор є найбільш важливим у ранньому розвитку — спадковість чи зовнішнє оточення. Відповідь стане ключем для розуміння того, як зробити старт дитини до успішного життя найбільш вдалим.

ЧИ Є МАЙБУТНЄ ЗАПРОГРАМОВАНИМ

Ще кілька років тому вчені запевняли, що вплив генів щонайменше на 60 % формує здібності людини. До такого висновку дійшли науковці довгострокової програми дослідження раннього розвитку близнюків (TEDS) на базі Королівського коледжу Лондона.

Вони проаналізували дані про навчання 6 тисяч пар близнюків та дійшли висновку: успішність навчання пояснюється генетикою, а не інтелектом. Та навіть прогнозували, що за допомогою аналізу ДНК можна буде визначити майбутні труднощі у навчанні дитини вже у ранньому віці, і з урахуванням цих даних вибудовувати індивідуальну навчальну програму.

Втім найновіші дослідження дають інший результат — безумовно, гени мають вплив на здібності дитини, але не такий значний. Американські вчені з Ратгерського університету переконують, що роль спадковості у ранньому розвитку інтелекту перебільшена.

Наприклад, за шкалою від 0 до 1 шанси успадкувати колір очей складають 0,99 — дуже високий показник. А от показник успадкування IQ оцінюють нижче 0,3. Тобто генетика не впливає на розвиток інтелекту безпосередньо, а є складником комплексу факторів — насамперед це навчання на початку життя, а також оточення, у якому росте дитина.

Проаналізувавши дані 12 досліджень, які охоплювали 40 тис. пар батьків та їхніх дітей, вчені з Університетського коледжу Лондона виявили закономірність: на успішність дитини впливають не тільки успадковані нею гени, але й сімейне оточення, рівень освіти батьків, їхній спосіб життя та умови, які вони створюють для своєї дитини.

З цього вони зробили цікавий висновок: гени батьків, які дитина не успадкувала, все одно опосередковано впливають на її розвиток, адже формують особистість батька та матері. Своєю чергою вони створюють умови для розвитку своєї дитини.

Вчені навіть запропонували новий термін на визначення цієї концепції – генетичне виховання. Батьки передають дитині половину своїх генів, водночас інша неусадкована половина генів все одно впливає на риси характеру та здібності дитини – через поведінку батьків. Фактично це і є взаємозв'язок впливу успадкованих генів і оточення, у якому росте малюк.

Наприклад, у батьків є висока генетична схильність до гуманітарних наук, відповідно вони проявлятимуть більше цікавості до читання, що ймовірно передається дитині. При цьому роль батька і матері однаково важлива для формування сприятливого середовища для навчання дитини.

10. ОТОЧЕННЯ: ВТРАЧЕНІ ТА ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

«Від того, з якої сім'ї дитина,
дуже залежать її успіхи у школі».

Софі фон Штумм,
професорка
Йоркського
університету

Навколишнє середовище – найважливіший інструмент, який дозволяє найкраще розкритися генетичним схильностям людини. Принаймні у цьому переконані психологи із Ратгерського університету (США).

Досліджуючи інтелектуальні здібності однайцевих близнюків, розлучених після народження, вони виявили певну закономірність – успішність дитини переважно залежить від її оточення. Саме воно має вирішальний вплив на формування IQ.

Річ у тім, що однайцеві близнюки генетично ідентичні, їхній IQ майже однаковий. Але якщо їх виховували у різному середовищі, їхній інтелект кардинально відрізнявся.

Близнюк, який виріс у кращих умовах, зазвичай ставав успішним. Водночас його брат чи сестра, у яких не було такої можливості, суттєво відставали.

Звідси вчені виводять підсумок: навіть якщо у дитини низька генетична схильність до навчання, сімейне оточення та правильний підхід до розвитку здатні значно підвищити рівень її інтелекту.

Фактично цю ж саму концепцію підтвердили й дослідження науковців з Йоркського університету (Велика Британія).

Вони дослідили дані 5 тис. дітей 1994-1996 років народження та вивели залежність їхнього успішного навчання від сімейного оточення та соціально-економічного статусу батьків. На думку вчених, це більш значущий фактор, ніж генетична схильність до навчання, хоча генетика також впливає на успішність дитини.

РЕЗУЛЬТАТИ ВСТУПУ ДО УНІВЕРСИТЕТУ

Статус батьків та генетика	% успішного вступу
+ незаможні батьки низька генетична схильність	21 %
+ незаможні батьки висока генетична схильність	47 %
+ низька генетична схильність заможні батьки	62 %
+ заможні батьки висока генетична схильність	77 %

На основі проаналізованих даних дослідники припускають, що у дітей від початку немає рівних можливостей в освіті через різницю у генетиці та сімейному оточенні.

Звісно, з одного боку, генетична схильність до навчання допомагає дітям із незаможних сімей отримати гарну освіту та досягти успіху. З іншого боку, у дитини з меншою схильністю до навчання, але із заможної родини шансів на це більше.

Це яскравий приклад того, як природа людини (гени) та соціально-економічний статус оточення, у якому вона зростала, тісно переплетені та впливають на її майбутнє.

РОЗВИТОК І ГРОШІ

Важливу роль оточення та умов, у яких зростає дитина, підтвердило й дослідження дітей із незаможних родин, проведене науковцями Вашингтонського університету в Сент-Луїсі.

Протягом 17 років вони вивчали, як життя у сім'ї із невеликими статками впливає на розвиток дитини та чи зберігається цей вплив, коли дитина стає дорослою. Вчені щорічно опитували дітей, починаючи з 3-5-річного віку й до досягнення 16 років, коли перевіряли їхні когнітивні здібності. І от, що вони з'ясували.

У дітей з незаможних сімей частіше були когнітивні проблеми, ніж в однолітків з більш забезпечених родин. Причому цей ефект зберігався й тоді, коли дитина вже ставала дорослою. І навіть якщо малюк народився у бідній родині, а з часом батьки ставали більш заможними, результат був той самий.

Вчені пояснюють це низкою факторів, які впливають з життя у незаможній родині: стрес, нездорове харчування, неналежне медичне обслуговування. Все це впливає на розвиток мозку дитини й, як виявилось, має фізичне втілення.

Протягом 17 років усім учасникам дослідження п'ять разів сканували мозок, й зображення показало наявні зміни: у дітей, які у ранньому віці жили за межею бідності, були менші обсяги певних підкіркових областей мозку.

Водночас дослідження зафіксувало, що багато дітей з незаможних родин досягали прекрасних результатів у навчанні, якщо у них була додаткова фінансова підтримка та ресурси, наприклад, гранти чи стипендії.

Певним чином результати цього дослідження пояснюють дані вчених з Каліфорнійського університету в Берклі, які довели – чим більше матеріальних проблем у батьків, тим менше вони розмовляють із дитиною. А це напряду впливає на ранній розвиток малюка та його подальше життя.

Адже саме у перші три роки життя готовність до розвитку та навчання багато у чому обумовлюється кількістю почутих слів та сформованим словниковим запасом.

Ще 30 років тому дослідники розвитку дитини виявили, що діти у незаможних сім'ях чули менше слів, ніж однолітки з забезпечених родин. З періоду народження й до вступу до дитячого садочку розрив у кількості почутих слів у середньому складав 30 мільйонів.

Тепер науковці експериментально довели, що батьки менше розмовляють зі своїми дітьми, коли відчувають фінансові проблеми.

НЕ ДО РОЗМОВ

Вчені провели цікавий експеримент з підрахунками. Портативний диктофон, який носили із собою діти, записував розмови та підраховував кількість слів, які вони чувають та говорять.

Коли науковці почали аналізувати зібрані дані, то виявили певну закономірність: батьки рідше спілкуються зі своїми дітьми наприкінці місяця. А причина виявилася в тому, що саме у цей період дорослі члени сім'ї відчувають нестачу грошей, нервують та очікують наступну зарплату.

Під час іншого експерименту батьків попросили згадати недавній період, коли їм не вистачало грошей або чогось іншого. Лабораторні спостереження показали, що ті, хто відчував фінансові труднощі, менше говорили зі своїми дітьми ніж ті, хто відчував нестачу іншого, наприклад, часу на перегляд фільму.

Науковці пояснюють це просто — коли людина стикається з фінансовими труднощами, їй не до того, щоб розглядати та обговорювати з дитиною красу навколишнього світу або ж розповідати їй щось нове й цікаве.

Мозок дорослого у цей час працює над розв'язанням проблеми нестачі коштів. Насамперед батьки намагаються закрити нагальні потреби: їжа, сплата оренди за житло або відсотків за кредитами, інші платежі.

Звісно ж, це також є частиною турботи про дитину, адже таким чином дорослий забезпечує їй безпеку, харчування, догляд. Але от на розмови сил вже не вистачає.

Наслідком є менший словниковий запас дитини та менша готовність до навчання у ранньому віці.

Водночас вчені наголошують – фінансові труднощі батьків не означають, що їхні діти на 100 % приречені на менший словниковий запас. Все залежить від бажання батьків та їхнього розуміння важливості спілкування для успішності дитини у майбутньому.

Хай там як, всі ці дослідження підтверджують єдиний висновок: хоча генетика має вплив на розвиток дитини, все ж таки важливішу роль відіграє сімейне оточення та середовище, у якому вона зростає.

11. ВИХОВАННЯ: НАУКА, ЯКІЙ НЕ ВЧАТЬ БАТЬКІВ

«Для батьків та суспільства важливо зрозуміти, що часте використання суворих методів виховання може завдати шкоди розвитку дитини. Ми говоримо про її соціальний та емоційний розвиток, а також про розвиток її мозку».

Сабріна Сюфферн,
докторка філософії
Монреальського
університету

Кожні батьки хочуть, щоб їхня дитина виросла гарно вихованою людиною. Ввічливою, чуйною, охайною. Здатною сприймати конструктивну критику та робити з неї висновки.

Батьківство має бути усвідомленим. Саме тому в Україні в рамках оновлення законодавства про дошкільну освіту ми пропонуємо створювати центри педагогічної підтримки батьків.

Там вони зможуть отримати консультації фахівців – методичні, психологічні, інформаційні, а також відвідувати спеціалізовані курси, семінари, проходити тренінги. Такі центри можуть працювати як окремі структури, так і на базі закладів дошкільної освіти.

Також батьки матимуть змогу отримати кваліфіковану підтримку у центрах педагогічного партнерства, які ми також пропонуємо створити. Вони передбачені для батьків немовлят та дітей раннього віку.

У таких центрах вихователі та психологи працюватимуть з малюками, які перебувають у садочку разом з одним із батьків, та надаватимуть батькам слухні поради та необхідну допомогу.

Такий формат буде суттєвою підтримкою батькам, які переживають психологічні труднощі – післяродову депресію, розлучення, загибель одного з подружжя.

Власне це і буде шлях до усвідомленого батьківства, якому навчатимуть.

Звісно ж, батьки хочуть для дитини тільки кращого й намагаються дати їй гарний старт у житті. Але роблять це своїми власними методами, як вони це самі собі уявляють — нерідко методом спроб та помилок. Або ж використовуючи ті методи виховання, через які пройшли самі — і часто це не найкращий варіант.

Дивно, але щоб вправно поводитися з таким складним механізмом, як автомобіль, треба ретельно вивчити теорію, пройти обов'язкову практику і лише після цього сідати за кермо. Приблизно така ж ситуація зі створенням програмного забезпечення для комп'ютерів — найменша помилка, і програма не запрацює. А от щоб поводитися з таким надскладним механізмом, як дитячий мозок, багато батьків вважають достатнім спиратися на власну інтуїцію та досвід виховання у сім'ї, де вони зростали — нерідко помилковий.

Водночас наукові дослідження останніх років доводять, що помилки у вихованні, навіть якщо і здається, що вони малозначущі, впливають не тільки на психологічний стан дитини. Вони змінюють саму структуру мозку та впливають на все подальше життя людини: здатність ефективно навчатися, взаємодіяти з іншими, досягати мети.

Саме тому психологи та нейробіологи намагаються повернути увагу до виховання у ранньому віці. Бо найменша помилка у цьому процесі у перші три роки життя потім занадто дорого коштує людині у зрілому віці. Адже виховання тісно пов'язане зі спадковістю. Правильне виховання може розвинути навіть слабко виражені успадковані задатки, неправильне — гальмує навіть найсильніші генетично обумовлені схильності.

ПОБІЧНІ ЕФЕКТИ ВИХОВАННЯ

Напевно кожному з батьків відоме відчуття, коли через неслухняність дитини уривається терпець і єдиним бажанням стає нагримати та відшльопати бешкетника. Комусь вдається стриматися, комусь – ні. А хтось взагалі є прибічником силових методик виховання, адже вона є соціально прийнятною для людей у багатьох країнах.

За підрахунками вчених з Техаського університету в Остіні, 63 % дітей у віці від 2 до 4 років у всьому світі, а це приблизно 250 мільйонів, регулярно зазнають такого покарання. Йдеться не про постійне фізичне насильство, а саме про «відшльопати та нагримати».

Втім останні дослідження доводять, що такий традиційний у багатьох країнах світу підхід до виховання методом «жорсткої руки» не тільки не дає позитивних результатів, а й має довгострокові негативні наслідки для розвитку дитячого мозку, а це може завдати шкоди соціальному та емоційному розвитку дитини.

Вчені з Монреальського університету довели: постійне батьківське роздратування, крик та шльопання призводять не тільки до зміни в роботі мозку дітей, але й впливають на саму структуру дитячого мозку. Певні ділянки мозку є меншими у тих, хто зростав в умовах суворих методів виховання. Такий же ефект спостерігали у дітей, які ставали жертвами жорсткого насильства.

Тривалий вплив такого виховання призводить до виникнення так званого токсичного стресу — біологічної реакції, яка може заважати розвитку мозку. У дорослому віці це перетворюється на психічні та поведінкові проблеми, має довгостроковий вплив на здоров'я, відчуття щастя і потенціалу заробітку. У віддаленій перспективі це може спровокувати депресію, вживання наркотиків, серцеві захворювання та самогубство.

На основі даних 69 досліджень науковці Техаського університету дійшли чіткого висновку — немає ніяких доказів того, що суворі методи виховання корисні для дітей або покращують їхню поведінку. А от негативні наслідки проявлялися незалежно від статі, раси або етнічної приналежності дитини.

Але є й гарна новина: якщо своєчасно змінити метод виховання у ранньому віці, коли мозок найактивніше розвивається, шкоду для майбутнього дитини можна попередити.

ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛІНА

Немає поганих дітей, є тільки погана поведінка. А виховати у дитини відповідальність, самодисципліну, привчити її до співпраці можна тільки на основі позитивних стосунків. Цей підхід стає все більш розповсюдженим, і як з'ясували дослідники з Оксфордського університету, найефективнішим.

Вони стверджують: замість покарання треба використовувати позитивний дисциплінарний підхід, тобто робити акцент на розвитку здорових стосунків з дитиною, чітко окреслюючи очікування від її поведінки.

5 ПРИНЦИПІВ ПОЗИТИВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

1

Планувати спільне проведення часу.

20 хвилин або 5, але телефон та телевізор вимкнені й вся увага зосереджена на спільному занятті чи спілкуванні

2

Хвалити.

Звертати увагу на гарні вчинки та хвалити за них. Тоді дитина відчуває любов до себе та намагається гарно поводитися

3

Пояснювати очікування.

Чітко формулювати свої прохання та давати зрозумілі інструкції, що має зробити дитина

4

Своєчасно відволікати.

У конфліктній ситуації відволікати дитину на іншу діяльність – гру, прогулянку, зміну теми

5

Попереджати про наслідки.

Пояснювати, що погана поведінка призводить не до покарань, а насамперед до певних наслідків: не захотів одягатися – не встиг на мультфільм до кінотеатру

ДОДАТКОВІ ФАКТОРИ

У кожній сім'ї є фактори, які, здавалося б, ніяк не пов'язані з вихованням. Але вони у підсумку стають складовими формування особистості дитини, її здібностей та навичок, з яких потім випливають успіхи або невдачі.

Зазвичай ці чинники настільки інтегровані у життя та побут сім'ї, що на них майже не звертають увагу, а дарма. Ось лише декілька наочних прикладів, як незначні, на перший погляд, речі безпосередньо впливають на дитину та багато в чому обумовлюють її майбутнє.

МУЗИКА

Уявіть звичну картину: ранок, хтось з батьків вмикає улюблену радіостанцію та під спокійну негучну музику (так, у кожного вона своя — від класики до сучасної популярної) починає варити каву. А поряд, чи навіть у сусідній кімнаті своїми справами займається малюк.

Здавалося б, як ця звичайна побутова картина стосується успішного майбутнього дитини? Виявляється, зв'язок безпосередній.

Дослідження нейробіологів виявили, що коли маленька дитина чує музику, її мозок змінюється, і вплив цей є довгостроковим.

У цей час активізуються ділянки мозку, що відповідають за сприйняття музики та мови. Тобто музика, як ніщо інше стимулює розвиток мовних навичок, що своєю чергою пов'язано зі строками готовності до навчання та майбутніми математичними навичками.

Також музика стимулює вироблення дофаміну й окситоцину – ці речовини впливають на соціально-емоційний розвиток, наприклад, заохочують ділитися іграшками, співпереживати іншим та довіряти їм. Плюс виробляється «гормон щастя» ендорфін, який знижує стрес та поліпшує настрій.

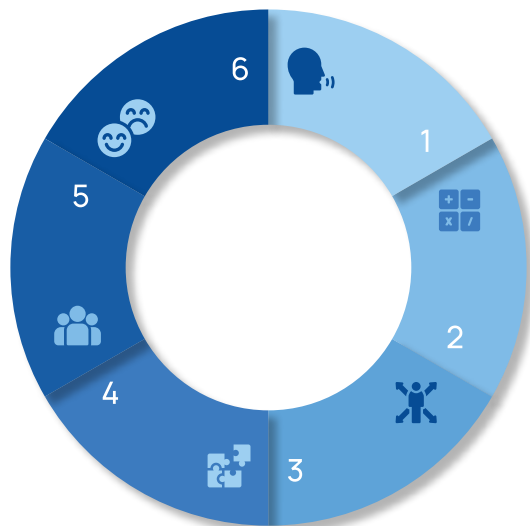
До того ж, дитині стає цікаво самій спробувати створити музику – бити в барабан, тиснути на клавіші синтезатора чи дмухати в сопілку. А це активізує ділянки мозку, відповідальні за дрібну моторику, лінгвістичні й математичні навички та креативність. Це створює своєрідний місток між двома півкулями мозку, який дозволяє інформації проходити швидше і різними шляхами. Іншими словами – дитина стає розумнішою.

У підсумку науковці виділили цілу низку «побічних ефектів» від прослуховування та створення музики: мовні та математичні навички, координація рухів та дрібна моторика, а також соціальний та емоційний розвиток.

Все це підвищує концентрацію та продуктивність навчання, закладає інтерес до математики, інженерії, інформатики та архітектури, збільшує словниковий запас та розвиває творчі здібності.

Ось вам і п'ять хвилин улюбленої музики під ранкову каву — звичайна та звична дія, яка може зробити з дитини успішного дорослого.

ЯК МУЗИКА ВПЛИВАЄ НА ДИТИНУ

1

Мовні навички

4

Дрібна моторика

2

Математичні
навички

5

Соціальні
відносини

3

Координація
рухів

6

Емоції

КОЛИ НЕМА КОЛИ

«Зараз мені нема коли. Ось тобі планшет (смартфон, ноутбук, пульт від телевізора), подивись поки я зроблю свої справи». У сучасному світі це звична для багатьох батьків фраза, яка дозволяє на деякий час відволікти дитину або розважити її, щоб сконцентруватися на власних справах. І це працює дуже добре.

Але цей звичний для багатьох сімей підхід, який вже став частиною побуту та фактично однією зі складових виховання, має жорсткий та довготривалий негативний ефект – від скорочення концентрації уваги до зниження емпатії. Саме тому ВОЗ рекомендує взагалі не залишати біля екрана дитину до 2 років, а у віці від 2 до 4 років дозволяти не більше години екранного часу на день.

Новітні дослідження виявили певний зв'язок між проведеним біля екрана часом та загальним розвитком дитини.

Перш за все, успіх дитини у майбутньому багато в чому визначається здатністю концентрувати увагу. Це вміння починає розвиватися у перші роки життя, коли мозок стає більш чутливим до навколишнього середовища.

Щоб мозок міг розвиватися, йому необхідні істотні стимули із зовнішнього світу та найголовніше – час на їхню обробку. Коли дитині читають казку, у неї є час для обробки картинок, голосу, слів та загального змісту. А от біля екрана, на якому стрімко змінюються зображення, такої можливості немає і це розконцентровує увагу.

До того ж поки у дитини не розвинеться мова, все її спілкування є невербальним, тому їй треба вдивлятися в обличчя людей зі свого оточення та вчитися інтерпретувати його вираз. Ця двостороння взаємодія між дітьми та дорослими критично важлива для розвитку мозку.

Водночас експерименти виявили, що екранний час знижує здатність немовлят «читати обличчя» — розпізнавати людські емоції. Також це відволікає від ігор та взаємодії з іншими дітьми, тобто від набуття соціальних навичок.

Саме ці два чинники є ключовими для розвитку емпатії. Єдиний спосіб навчитися розуміти невербальні сигнали та інтерпретувати їх — це особисте спілкування. А дослідження довели, що малюки віком до 1 року здатні навчатися тільки від людини, машинне навчання абсолютно неефективне. Тому не варто заспокоювати себе, що малюк годинами дивиться «розвиваюче» відео, він нічому з нього не навчиться — доведено експериментально.

НАСЛІДКИ НАДЛИШКУ ВІДЕО

1

Зниження здатності розпізнавати емоції

2

Гальмування набуття соціальних навичок

3

Вповільнення розвитку емпатії

І ще – малюку інколи потрібно нудьгувати. Це вчить справлятися з розчаруванням, контролювати свої пориви, розвивати уяву. Якщо постійно стимулювати його екраном, у перспективі він так і не навчиться покладатися на себе, справлятися з депресією та мотивувати себе щось робити.

ІГРИ

Лише 15 хвилин гри викликають мільйони мозкових зв'язків, тож це не тільки розваги, це – серйозне навчання. Малюк підкидає та ловить м'ячик – розвиває сприйняття простору та моторику. Розіграє діалог між іграшками – розвиває мовні навички, уяву та вчиться виражати емоції.

Гра – основа розвитку дитини. І навіть ті якості, які батьки намагаються виховати у дитини, найкраще прищеплюються у процесі гри. Тобто гра також є важливою складовою виховання, яке впливає на все подальше життя дитини.

Але важливо враховувати й індивідуальні особливості малюка та його вподобання – один залюбки грає разом з дорослими або іншими дітьми, іншому прямо зараз до вподоби грати наодинці.

До речі, нічого страшного в самостійній грі немає і навіть навпаки – вчені рекомендують стимулювати її. Це допомагає малюку бути більш творчим та незалежним, набувати навичок самостійного розв'язання проблем та прийняття рішень, розвивати уяву та досліджувати світ по-своєму.

Тож у підсумку маємо єдиний висновок. Виховання – це не тільки про прищеплення правил поведінки, тобто про те, що зазвичай називають «вихована дитина».

Виховання – це стиль спілкування та взаємодія у сім'ї, увага, гра, музика та ще десятки речей, які є частиною побуту та здаються малозначущими, але так чи інакше розвивають мозок дитини.

Виховання – це коли з кожними обіймами, кожною піснею і кожною грою батьки допомагають дитині розвивати навички, які обумовлять її успіх у майбутньому.

4 ПРИНЦИПИ РАНЬОГО ВИХОВАННЯ УСПІШНОЇ ДИТИНИ

1

Розмовляти.

Кількість слів, які чує дитина, визначить її словниковий запас у 2 роки та рівень читання пізніше

2

Читати.

Це розвиток мовних навичок, знайомство з новими словами та формування любові до читання. Лідери – це майже завжди читачі

3

Грати.

Це навчання важливим життєвим навичкам: розуміти почуття інших, йти на компроміс, розв'язувати проблеми та створювати нові можливості

4

Подавати приклад.

Дитина формує власне ставлення до навколишнього світу спостерігаючи за поведінкою та реакціями батьків та переймаючи їх

12. ХАРЧУВАННЯ: ДОЛЯ НА ТАРИЛЦІ

«Протягом перших одного-двох років життя мозок дуже податливий. Тепер ми бачимо зв'язок між його пластичністю та кишковою мікрофлорою. Думаю, це дуже важливо».

Аніта Козирські,
професор
Університету
Альберти

Чи може визначати те, що лежить у малюка на тарілці, все його майбутнє?

Виявляється, що може.

Майбутнє дитини залежить від того, наскільки вона зможе досягти оптимального фізичного та психологічного розвитку. Водночас новітні дослідження доводять прямий вплив харчування у перші 1000 днів життя не тільки на подальший фізичний, але й на психологічний розвиток.

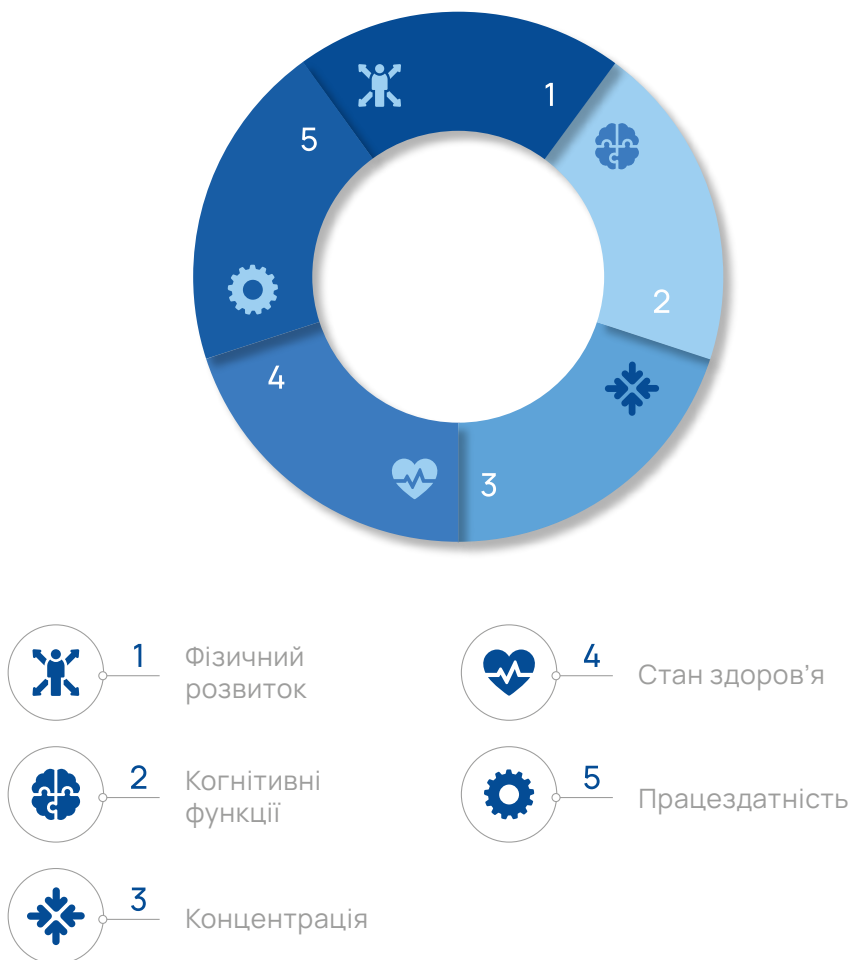
Все більше даних свідчать про прямий зв'язок між мікрофлорою кишківника та передачею сигналів у мозку. Ці дослідження навіть вивели принцип «увесь кишківник – мозок».

Зокрема дослідження науковців з Університету Альберти (Канада) показало, що у хлопчиків грудного віку, у яких був підвищений вміст лише одного типу бактерії у кишківнику, спостерігався посилений розвиток нервової системи. Як наслідок через рік у них були більш розвинені когнітивні та мовні навички. Причому факторами, які впливали на підвищений вміст цієї бактерії, були грудне вигодовування та їжа з високим вмістом клітковини.

Збалансоване повноцінне харчування багато в чому обумовлює здоровий розвиток мозку дитини та його роботу. Воно активізує навички концентрації, які впливають на загальні розумові здібності.

Дитина, яка правильно харчується, може краще сконцентруватися та отримувати під час навчання більше знань. Зазвичай вона більш допитлива та активно вчиться розв'язувати проблеми та взаємодіяти з предметами.

НА ЩО ВПЛИВАЄ ХАРЧУВАННЯ У ПЕРШІ 1000 ДНІВ ЖИТТЯ

ЇЖА ТА РОЗВИТОК

У вирішальні для всього життя людини перші 1000 днів життя правильне харчування обумовлює майбутні здібності — здатність розвиватися, досягати результатів, а також у дорослому віці формує стан здоров'я, рівень працездатності та якість життя.

Те, що це закладається саме у перші 1000 днів життя доводить лише один факт — більшість випадків затримки розвитку спостерігаються саме в ранні роки життя.

Причому найбільш уразливими у плані харчування є два періоди — час внутрішньоутробного розвитку та вік від 6 місяців до 2 років, коли дитина вже перестає залежати від грудного молока й переходить на режим харчування сім'ї.

Якщо у системи харчування виникає хоча б невеликий дисбаланс, це матиме негативні наслідки. У короткостроковій перспективі це може уповільнити фізичний та психічний розвиток, у довгостроковій — призвести до низької здатності до навчання, наслідком чого стане низькокваліфікована робота, невелика зарплата та невдоволення якістю життя.

І це далеко не припущення, адже лабораторні дослідження вже давно встановили зв'язок нестачі певних елементів в організмі людини із її психологічним станом. Наприклад, дефіцит заліза знижує здатність дітей до навчання, а нестача йоду пригнічує фізичний розвиток та когнітивні функції.

Але вчені пішли ще далі, доводячи критичну залежність якості майбутнього життя дитини від її харчування у перші дні та роки життя.

З'ясувалося, що проблеми починаються на ранній стадії: за даними ВОЗ, у перші 6 місяців життя лише 2 з 5 дітей перебувають на виключно грудному вигодовуванні. Водночас дослідження доводять, що грудне вигодовування пов'язане з вищими результатами нейрокогнітивного тестування.

Дослідники Медичного центру Університету Рочестера (США) проаналізували дані харчування 9 тис. дітей та вивели чітку закономірність: що довше дитина перебуває на грудному вигодовуванні, тим краще розвинута когнітивна функція.

Під час тестування десятирічних дітей кращі результати були у тих, хто понад рік був на грудному вигодовуванні. Трохи нижчими були результати тих, хто харчувався грудним молоком лише 6 місяців, але вони все одно були кращими за результати дітей, які взагалі не харчувалися грудним молоком.

На наступному етапі неправильне харчування може призводити до надмірної ваги. У перспективі, як довели дослідження науковців з Університету Ексетера (Велика Британія), це шлях не тільки до вад фізичного здоров'я, але й до психологічних проблем.

Вивчення даних 145 тис. людей показало, що надмірна вага у дитини може призводити до депресії, а у цьому стані вона не може нормально навчатися. До того ж надмірна вага може

дати старт ранньому початку діабету 2-го типу і є одним з найважливіших факторів, що дозволяє передбачити майбутнє ожиріння.

До слова, проблема надмірної ваги нерідко є наслідком так званого прихованого голоду, як це кваліфікують у ЮНІСЕФ. Це коли дитина їсть достатньо, але у їжі не вистачає необхідних вітамінів та поживних речовин.

Випадки, коли щоранку у малюка в тарілці тільки манна каша, бо так швидше і зручніше батькам, — це і є приклад прихованого голоду. Його підступність у тому, що він діагностується занадто пізно, коли вже з'являються згубні наслідки — погіршення здоров'я, низькі показники фізичного та інтелектуального розвитку.

Власне якість харчування має важливе значення для успішності дитини й у більш пізньому віці — це довели науковці з Університету Східної Фінляндії.

Вони дослідили меню та результати тестів двох груп дітей. Одна дотримувалася дієти, рекомендованої фінськими експертами з харчування. Вона містила блюда з високим вмістом овочів, фруктів і ягід, риби, цільного зерна, ненасичених жирів, а також їжу з низьким вмістом червоного м'яса, солодких продуктів і насичених жирів. Інша група не дотримувалася цих рекомендацій.

Порівняний аналіз успішності показав: діти зі здоровою дієтою краще справлялися з тестами, які стосувалися читання, ніж їхні однолітки, які не дотримувалися принципів здорового

харчування. Звідси дослідники вивели закономірність — здорове харчування дітей як мінімум покращує навички читання.

Втім у харчування є ще й опосередкований вплив на розвиток дитини. Наприклад, коли сім'я збирається за одним столом, спілкується між собою та з дитиною, це закладає цілу низку навичок: вміння користуватися столовими приборами та серветкою, ділитися емоціями, зокрема від смаків, правильно поводитися під час їжі. Врешті, цей процес зміцнює психологічний зв'язок із батьками.

Таким чином харчування разом з іншими чинниками, обумовлює майбутнє дитини та закладає основу для того, щоб вона могла досягти успіху та розкрити весь свій потенціал.

13. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ: РУХ ДО ЗНАНЬ

«Фізична активність пов'язана з емоційною регуляцією в ранньому дитинстві. Цей взаємозв'язок дозволяє прогнозувати академічні досягнення, припускаючи, що рання і постійна фізична активність є важливим елементом у розвитку дітей та навчанні в школі».

Мішель Еллефсон,
професорка
Кембриджського
університету

Пам'ятаєте, як нам у дитинстві розповідали про користь спорту та фізичних вправ? Про здоров'я, спритність та міцні м'язи? Звісно, у тому віці не всім хотілося вранці вставати з теплої постілі та віджиматися й присідати.

Втім ті, хто все ж таки переборює лень — за своєю волею або ж за наполегливою рекомендацією батьків, — та хоча б трохи намагався зробити кілька вправ, став розумніший.

Виявляється, що фізичні вправи у дитинстві роблять сильними не тільки м'язи, але й мозок. Це довели нові дослідження науковців з Університету Кобе (Японія). Вони встановили, що фізична активність у дитинстві стимулює зони мозку, які відповідають за когнітивні функції.

Дослідження довело — люди, фізично активні у дитинстві, мають вищі когнітивні здатності в більш пізньому віці. Під час експерименту вони краще впоралися з тестами ніж ті, хто мало рухався у дитинстві.

До того ж, МРТ наочно показало цей процес: у фізично активних у дитинстві людей фіксували більшу товщину кори мозку та сильніші нейронні зв'язки між обома півкулями мозку. Тобто спорт у дитинстві призводить до позитивних структурних та функціональних змін у мозку.

ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Посилює контроль над емоціями та поведінкою

Підвищує академічну успішність

Зменшує ймовірність гіперактивності

Дещо схожі результати отримали й науковці з Кембриджського університету (Велика Британія). Вони довели зв'язок між фізичною активністю у дитинстві та майбутньою академічною успішністю.

Річ у тім, що фізичні вправи впливають на вміння контролювати свої емоції та поведінку. Своєю чергою це позитивно відбивається на процесі навчання — дитина більш зібрана та уважна.

В експерименті задіяли понад 4 тисячі дітей, оцінюючи їхню фізичну активність за трьома параметрами: інтенсивність, тривалість і задоволення. Результати довели: спорт у дитинстві сприяє вищій академічній успішності у перших класах початкової школи. Саме тому британські науковці наполягають на обов'язкових фізичних вправах для дітей, тому що вважають це важливим елементом розвитку і навчання.

До речі, цей висновок підтвердило інше велике дослідження науковців Кембриджу. На основі аналізу даних за останні 40 років з Європи та США вони виявили цікаву закономірність: дитина, з якою від народження і до 3 років грав батько, краще контролювала свої емоції та поведінку. Пізніше ці навички допомагали у процесі навчання у школі.

Але чому саме батько, а не матір? І ось тут з'ясувалося, що батько зазвичай грає з малюком у рухливі ігри – лоскоче, доганяє, катає на спині. Пізніше у таких дітей було менше емоційних, поведінкових проблем та випадків гіперактивності. Крім того, виявилось, що вони краще контролюють свою агресію під час навчання у школі.

Науковці пояснюють це тим, що під час рухливих ігор дитина вчиться саморегуляції – контролює силу, розуміє, коли гра зайшла надто далеко і треба зупинитися.

Аналіз даних засвідчив стійку кореляцію між іграми батька з малюком і подальшою здатністю дитини контролювати свої почуття. У перспективі це сприяє академічній успішності у школі. Тобто працює формула «Рух = інтелектуальний розвиток».

Власне до того ж висновку дійшли науковці з Університету Східної Фінляндії. Шляхом тестування вони з'ясували, що малорухливий спосіб життя погіршує навички читання у хлопчиків у перші три роки шкільного навчання.

За їхніми спостереженнями, діти з надмірною вагою гірше справлялися із завданнями та були менш успішними в школі. І цю закономірність пояснюють саме недостатньою фізичною активністю. Тому вони переконують: щоденна фізична активність дітей має включати різні можливості для відпрацювання моторних навичок.

Тож як не жаль будити дитину вранці та переконувати її зробити зарядку, це також є необхідним та дуже важливим для інтелектуального розвитку дитини елементом догляду.

І найважливіше — час для розвитку мозку через фізичні вправи обмежений. Японські науковці, посилаючись на свої дослідження, стверджують, що цей шлях відкритий дитині лише до 12 років. Після цього віку фізична активність вже не впливає на розвиток мозку.

14. ДОГЛЯД: ДРІБНИЦІ, ЯКІ МАЮТЬ ВЕЛИКЕ ЗНАЧЕННЯ

«Результати наших досліджень демонструють зв'язок між материнським доглядом та розвитком лівої півкулі мозку малюка».

Ненсі Джонс,
докторка філософії
Флоридського
Атлантичного
університету

Бачити, знати та відчувати дитину.

Яка вона просто зараз?

Щаслива вона або сумує, зацікавлена чи нудиться, здорова чи недобре почувається? Зголодніла або ж зараз не варто її кликати до столу, у безпеці вона, чи щось може загрожувати її здоров'ю та життю?

Бачити, знати, відчувати і піклуватися — ось таким є якісний догляд. Тобто це ціла система турботи про малюка. До того ж система унікальна, оскільки має враховувати всі його індивідуальні особливості.

Це складно і цьому важко навчити, але батьки мають вміти чітко розрізняти стан малюка та точно знати, що робити у кожній окремій ситуації.

Фактично якісний догляд — це здатність своєчасно і належним чином помічати, розуміти та реагувати на сигнали своєї дитини. А це своєю чергою стає основою для всіх інших компонентів розвитку.

Вчені доводять, що навіть такі незначні, на перший погляд, дрібниці, як дотик матері до дитини, безпосередньо впливають на розвиток мозку малюка.

Дослідники Атлантичного університету Флориди під час експерименту з вивчення «гормону обіймів» окситоцину та «гормону стресу» кортизолу виявили цікаву закономірність — контакт матері та немовляти шкіра до шкіри сприяє функціонуванню мозку дитини. Вони назвали цей принцип «догляд кенгуру».

Під час дослідження контрольна група матерів шість тижнів мала контакт шкіра до шкіри з малюком протягом години на день. Потім результати порівняли зі стандартним доглядом.

Виявилося, що тісний контакт стимулює розвиток лівої лобної частини мозку немовлят – ця зона задіяна у формуванні когнітивних та емоційних навичок. Водночас рівень окситоцину у крові збільшувався, а кортизолу зменшувався.

Ось таким чином обійми, які також є частиною догляду, впливають на розвиток нервової системи та допомагають соціально-емоційному розвитку дитини.

І це лише обійми, які в принципі мало хто сприймає серйозно. А є ще низка факторів, які також здаються дрібницями, але суттєво впливають на розвиток мозку дитини у перші роки життя та обумовлюють якість життя у дорослому віці.

Здавалося б, ну що з того, що дитина лягла спати пізніше? Зате довше спатиме вранці й не заважатиме відпочивати батькам. Або ж прокидається вночі, бо надто збуджена, тому що вдень було занадто багато мультфільмів – звісно не зручно, але ж не трагедія? Величезна кількість батьків вважають саме так і – помиляються.

Дослідження у Дитячій лікарні Філадельфії довели, що у дітей з постійними проблемами зі сном спостерігаються порушення у психосоціальной сфері, зокрема, це стосується самоконтролю, емоційного розвитку та загальної успішності.

15. ЕКОЛОГІЯ: 2,5 МІКРОМЕТРА, ЩО ЗМІНЮЮТЬ МАЙБУТНЄ

«Дослідження доповнює зростаючий обсяг літератури, яка доводить згубні наслідки пренатального впливу забрудненого повітря на здоров'я дітей, зокрема на їхню академічну успішність».

Джуді Гербстман,
директорка
Колумбійського
центру дитячого
здоров'я та екології

Повітря.

Без нього людина може прожити дві хвилини.

Коли людина вільно дихає, навіть не дуже чистим повітрям, вона може жити десятиліттями, але вплив такого забруднення позначається на всьому її житті від стану ембріона й до кінця днів. Перефразовуючи відомий афоризм із впевненістю можна казати — я те, чим я дихаю.

Сьогодні різні групи дослідників незалежно одна від одної доводять: за великої концентрації крихітні частки бруду впливають на розвиток мозку та можуть пригнічувати здатність до навчання, здатність концентрувати увагу та мислити.

Їхній діаметр лише 2,5 мікрметра (для порівняння середній діаметр людського волосся 100 мікрметрів), але вони здатні керувати життям дитини, обумовлюючи її майбутнє.

Дрібні тверді частинки, які зазвичай у показниках якості повітря позначають як РМ 2.5, проникають через легені й далі з кров'ю потрапляють в різні органи. Наслідком можуть бути захворювання серцево-судинної та і дихальної системи.

Втім новітні дослідження показали зв'язок між впливом високих рівнів забруднення повітря на ембріон і проблемами розвитку малюка у віці трьох років. А також психологічними та поведінковими проблемами надалі, включно із симптомами дефіциту уваги, гіперактивності, тривоги. Ось так екологія водночас з іншими факторами впливає на розвиток дитини.

Те, що погана екологія відбивається на фізичному здоров'ї — насамперед на стані легенів, серця, крові, — відомо вже давно. Але останнім часом з'являється все більше доказів того, що стан екології безпосередньо впливає на розвиток мозку дитини, а надалі й на її здатність навчатися. Передусім це стосується впливу повітря.

У ЮНІСЕФ заявляють, що масштаби небезпеки від забрудненого повітря для маленьких дітей є величезними. Річ у тім, що діти дихають вдвічі швидше, ніж дорослі, і вдихають більше повітря у порівнянні з масою свого тіла. Їхні дихальні шляхи більш уразливі, а імунна система слабкіша. І найголовніше — їхній мозок ще розвивається.

Ультратонкі забруднюючі речовини можуть ушкоджувати тканини мозку та порушувати когнітивний розвиток малюка. Та навіть більше — вони можуть долати плацентарний бар'єр і травмувати плід, що розвивається. Особливо він вразливий до такого впливу в третьому триместрі вагітності.

НЕСПРОСТОВНІ ДОКАЗИ

Результати дослідження, проведеного вченими Колумбійського центру гігієни навколишнього середовища дітей довели – якщо дитина дихає забрудненим повітрям, це створює небезпеку зниження навичок мислення в більш пізньому віці. Причому без коригування цей ефект виявився довготривалим – протягом всього життя.

Більш того, фактор екології у поєднанні з іншими несприятливими факторами з високою ймовірністю може призвести до когнітивних порушень у дітей. Зокрема такий ефект науковці спостерігали у разі життя в екологічно забруднених місцях у поєднанні із суворими методами виховання, які викликають у дитини стрес.

За результатами дослідження виявилось, що у дітей раннього віку із підвищеним рівнем стресу, які зазнають впливу забрудненого повітря, виникають симптоми послаблення уваги та проблеми із мисленням.

Схожі результати отримали науковці Единбурзького університету (Велика Британія): вплив забрудненого повітря в дитинстві пов'язаний зі зниженням розумових навичок у більш пізньому віці аж до 70 років, тобто позначається на якості всього подальшого життя дитини.

ВПЛИВ ЗАБРУДНЕНОГО ПОВІТРЯ

Зниження когнітивних функцій

Послаблення контролю над поведінкою

Послаблення уваги

Проблеми з академічною успішністю

Зниження розумових навичок у старшому віці

Під час дослідження вчені перевірили загальний інтелект понад 500 людей у віці 70 років, використовуючи тест, який усі вони пройшли у віці 11 років. Надалі це тестування повторили у віці 76 і 79 років. Для оцінки рівня забруднення повітря, яким вони дихали у перші роки свого життя, використовували записи про те, де кожен з них жив протягом життя.

Результати показали, що вплив забрудненого повітря у дитинстві має хоча і невеликий, але все ж таки помітний зв'язок із гіршими когнітивними змінами у віці від 11 до 70 років.

Водночас науковці з Університету Британської Колумбії (Канада) з'ясували, що кількість зелені, що оточує малюка, впливає на його успішність. За результатами аналізу показників розвитку понад 27 тис. дітей у Ванкувері, з'ясувалося, що у дитячих садках та житлових районах з великою кількістю рослинності діти показали кращі результати розвитку мовних навичок та когнітивних здібностей, ніж їхні однолітки із менш зелених районів.

Дослідники пояснюють це тим, що дерева знижують шкідливий вплив забруднення повітря і шуму. А саме ці екологічні проблеми погано впливають на здоров'я і розвиток дітей.

Ще далі у своїх дослідженнях пішли науковці Медичного центру Роттердамського університету (Нідерланди), які довели – несприятливі наслідки забрудненого повітря у період внутрішньоутробного розвитку пов'язані з аномаліями мозку, які можуть провокувати порушення когнітивних функцій у дітей шкільного віку.

Але найголовніше — цей ефект спостерігається навіть коли рівень забруднення не перевищує встановлених в ЄС нормативів, які фіксують безпечний для здоров'я рівень.

Сканування мозку дітей у віці від 6 до 10 років виявило аномалію: під впливом дрібних частинок забруднення у повітрі шар кори мозку у певних ділянках стає тоншим. У перспективі це може призводити до складнощів зі здатністю контролювати імпульсивну поведінку.

Погана новина в тому, що дослідження майже беззастережно довели — брудне повітря шлях до зниження академічної успішності у підлітковому віці. Зокрема проблеми можуть бути з орфографією, розумінням прочитаного та математичними навичками.

Втім, є й гарна новина — знання та розуміння проблеми і її причин та своєчасне втручання та коригування розвитку навичок у ранньому віці здатні покращити результати малюка, навіть у несприятливих екологічних умовах.

Але у цьому аспекті завдання держави все ж таки полягає у тому, щоб максимально сприяти впровадженню жорстких екологічних норм стосовно якості повітря, води, контролю викидів забруднюючих речовин.

Україна мусить це робити не лише з огляду на необхідність гармонізувати своє законодавство відповідно до норм Європейського Союзу, зокрема і у сфері екології. Ми маємо робити це заради збереження та розвитку здоров'я та інтелектуального потенціалу нації.

16. НЕ ТАКА, ЯК УСІ. РАННЄ ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ ДИТИНИ

«Обдаровані малюки можуть мати глибше розуміння або успішність у різних галузях. А це вимагатиме розробки диференційованої навчальної програми, чутливої до потреб розвитку цих дітей».

Кетрін Брайтон,
доктор філософії,
Університет
Вірджинії

Серед низки факторів, які безпосередньо впливають на розвиток і всю подальшу долю дитини, треба враховувати ще один. Звісно ж він не є широко розповсюдженим, але якщо його вчасно не помітити, наслідки для дитини можуть бути гіршими, ніж від поганого догляду або виховання. Це фактор обдарованості, який потрібно виявляти якомога раніше.

Тож хто такі обдаровані діти? Вони мислять та поведуться не так, як усі. Їхні інтелектуальні здібності значно перевищують середні показники в однолітків. Їм потрібна особлива увага та індивідуальні програми розвитку, тому що обдарованість – це не тільки успішність у навчанні та досягненнях, а й величезна кількість потенційних проблем.

На сьогодні немає одного загальноприйнятого визначення обдарованості. У кожній країні воно своє. У США взагалі тлумачення терміна «обдарована дитина» у кожному штаті своє. Втім будь-які тлумачення містять певні спільні для всіх обдарованих дітей риси.

Такі малюки часто розвиваються асинхронно – їхні розумові здібності значно випереджають фізичний розвиток. У них вища психомоторна, чуттєва, образна, інтелектуальна та емоційна активність. При цьому обдарованість не залежить від приналежності до якоїсь раси чи етнічної групи або від економічного статусу сім'ї.

ДЕЯКІ ОЗНАКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Високий рівень активності

Ранній мовний розвиток

Надзвичайна пам'ять

Тривала концентрація уваги

Задоволення від навчання

Абстрактне мислення

Навички розв'язання проблем

Обдаровані діти реагують на життя більш емоційно, вони чутливіші за інших. Зазвичай ці риси обумовлені вмінням спостерігати за оточенням, розпізнавати мову тіла, міміку, жести, тональність голосу. Можна казати, що вони вміють «читати» людей.

Такі малюки зазвичай надмірно захоплюються тим, що їх цікавить, та здатні підтримувати це захоплення тривалий час. І якщо вже їх щось зацікавило, вони зроблять усе, щоб дізнатися про це абсолютно все.

Вони із величезним задоволенням та дуже швидко навчаються і ставлять батькам таку кількість запитань, що врешті на них вже не знаходиться відповідей. Водночас такі діти не люблять повторювати чи практикувати те, що вже вивчили.

Також обдарованих дітей вирізняє здатність бачити та сприймати світ по-іншому. У них свій незвичайний погляд на життя, вони здатні розпізнавати закономірності та розв'язувати проблеми.

Втім варто розуміти, що всі ці характерні особливості можуть проявлятися й у звичайних дітей. Просто в обдарованих вони з'являються набагато раніше та є глибшими.

Якщо у малюка проявилися більшість з характерних для обдарованих дітей особливостей, батькам варто звернутися до спеціалістів, які допоможуть розпізнати обдарованість.

Причому дослідники радять раннє виявлення у віці від 3 до 8 років, це дозволить своєчасно скорегувати індивідуальні навчальні програми.

Зазвичай на базовому рівні дітей вважають обдарованими, якщо у них високий рівень інтелектуальних здібностей. Далі йде тестування, але більшість експертів переконані, що не можна ідентифікувати обдарованість лише за якимось одним тестом. Потрібно комплексне дослідження за різними тестами. Наприклад такими, як Шкала інтелекту Векслера для дітей (WISC), Шкала інтелекту Стенфорда-Біне, а також тести досягнень Вудкока Джонсона, АСТ та інші методики.

Якщо спрощено, то IQ дорослої людини становить 85-115, середній рівень – 100. Коли результати тестів дитини перевищують цей показник, можна казати про обдарованість та формувати для неї спеціальну освітню програму.

По-перше, це допоможе повною мірою розкрити потенціал дитини та проявити всі таланти.

По-друге, це дозволить своєчасно спрогнозувати можливі проблеми у поведінці й навчанні та підготуватися до їхнього розв'язання.

Річ у тім, що через свою особливість по-іншому сприймати світ, обдаровані діти зіштовхуються з унікальними соціальними та емоційними проблемами.

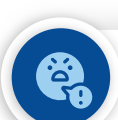
ЗВОРОТНИЙ БІК ОБДАРОВАНOSTI

Обдарованість не завжди визначає світле та успішне майбутнє.

Самотність через те, що інтереси не збігаються з однолітками. Погані оцінки та поведінка через нудьгу у школі, депресія через дисбаланс між інтелектуальним та емоційним розвитком. Це лише частина проблем, з якими зіштовхуються обдаровані діти, обдарованість яких не виявили або ж ідентифікували надто пізно.

Вони можуть не скласти звичайний тест, тому що бачать більше варіантів відповідей, ніж пропонується. Вони можуть дратувати вчителя, звертаючи увагу на його помилку або ставлячи йому настільки фахові запитання, що він не в змозі на них відповісти.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЧЕРЕЗ ОБДАРОВАНІСТЬ

- Нудьгує у класі
- Нетолерантний до помилок
- Не любить повторювати вивчене
- Відмовляється працювати у групі
- Важко контактує з оточенням
- Надмірно реагує на будь-яку ситуацію

У підсумку все це може призвести до фатальних наслідків для психіки дитини. Ні, її обдарованість нікуди не подінеться. Але здібності, таланти, потенціал залишаться або непоміченими, або взагалі будуть придушені.

Саме тому треба якомога швидше розпізнавати обдарованих дітей та піклуватися про них – традиційний клас погано на них впливає. Їм потрібна можливість отримати більш відповідну освіту, можливість навчатися у відповідному для них темпі та обсязі. Адже вони навчаються швидше, раніше та інакше. І головне – потрібно підтримувати не тільки академічний розвиток, але й соціально-емоційний.

Освітні системи розвинених країн приділяють величезну увагу тому, щоб не «втрачати» обдарованих малюків. Національні асоціації з питань обдарованості дітей створюють спеціальні навчальні програми з врахуванням особливостей таких учнів, формують окремі класи для обдарованих та пропонують окремі позашкільні курси.

І це не тільки про академічну успішність. Окрім всього іншого така освітня політика допомагає обдарованим учням налагодити соціальні зв'язки з інтелектуально схожими однолітками.

У цьому аспекті не менш важливим є забезпечення інклюзивності раннього розвитку. В законодавчих новаціях у сфері дошкільної освіти в Україні ми передбачили обов'язкове впровадження низки норм для дітей з особливими освітніми потребами.

Приміром, ми хочемо, щоб група вихованців у дитячому садочку набувала статусу інклюзивної, якщо хоча б одна дитина зі складу цієї групи має особливі освітні потреби – визначені та зафіксовані в установленому законодавством порядку.

Також треба надати право керівнику закладу дошкільної освіти за погодженням із його засновником створювати спеціальні групи, до яких зараховують виключно дітей з особливими освітніми потребами.

Крім того, ми пропонуємо, щоб на законодавчому рівні дитина з особливими освітніми потребами мала право на здобуття дошкільної освіти за допомогою асистента. Ним може бути один із батьків дитини, соціальний робітник або уповноважена батьками особа.

Звісно ж, залишається питання фінансування. Зокрема йдеться про надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, а також придбання допоміжних засобів для навчання, визначених індивідуальною програмою розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

У цьому допоможе принцип «гроші йдуть за дитиною». Тобто кошти з місцевих бюджетів та субвенції на надання державної підтримки дітям з особливими освітніми потребами надходитимуть у садочок, який обрали батьки такої дитини.

Наша мета полягає у тому, щоб Україна гарантувала можливість реалізуватися кожній дитині з особливими освітніми потребами.

17. **ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ФАКТОР УСПІХУ**

«Досягнення в галузі нейробиології, молекулярної біології, геноміки, епігенетики, поведінкових та соціальних наук дають чудову можливість допомогти нам зрозуміти, як і чому одні втручання працюють краще, ніж інші — як у мозку, так і у всьому тілі».

Джек П. Шонкофф,
доктор медичних наук,
директор загального
університетського
Центру розвитку
дитини Гарвардського
університету

А зараз трохи про... їжу. Але не тільки.

Подивіться на будь-яку успішну транснаціональну мережу ресторанів швидкого харчування з тисячами торгових точок в усьому світі. Щоб було більш цікаво, оберіть свою улюблену. Уявили?

Тепер поміркуємо, чим обумовлюється їхня успішність. Тільки тим, що піца тоне у роті, гамбургер соковитий, а скоринка смажених курячих крилець має притаманний лише цьому ресторану смак?

Ні, це ще не все.

За кожним проданим гамбургером, піцою або ж смаженим крильцем стоять копітки дослідження. І це одна зі складових успіху таких транснаціональних корпорацій.

Вони досліджують, як краще виробляти складові для своєї продукції. Досліджують особливості технологічного процесу приготування їжі, оптимальний розмір порцій, враховують калорійність. Оцінюють логістику та продажі. Ретельно вивчають смакові уподобання покупців у різних країнах. Тобто за фасадом кожного ресторану такої всесвітньої мережі ховається справді величезна дослідницька робота. А її результат – щорічні мільярдні прибутки.

Це лише один з прикладів, як наукові дослідження впливають на успішність певної сфери. І вочевидь успішне формування якісного та високоприбуткового людського капіталу також неможливе без постійного дослідження того, як формується

та розвивається людський мозок. Тобто дослідження є обов'язковою складовою політики раннього формування людського капіталу.

Озирніться навколо – багато побутових досліджень стали для нас настільки звичними, що ми вже майже не звертаємо на них увагу. Вони стали частиною нашого повсякденного життя та допомагають робити його якіснішим.

Ми звикли вимірювати температуру тіла, щоб знати, чи варто прийняти жарознижувальні препарати. Здаємо на аналіз кров, щоб попередити анемію. Вимірюємо артеріальний тиск, щоб оцінити ризик серцево-судинних захворювань та своєчасно скоригувати стиль життя, поки ці захворювання не розвинулися.

Але тепер завдяки найновішим досягненням у науці та технологіях у нас з'являється шанс ще й виявляти можливі складнощі у майбутньому навчанні малюків та скорегувати цей процес так, щоб він був максимально ефективним. Й найголовніше – це дає можливість формувати індивідуальні програми корекції ще до того, як дитина зіштовхнеться із труднощами у садочку чи школі.

Саме на основі нових даних у сфері дослідження мозку провідні країни світу розробляють передові навчальні програми та формують державну політику у сфері раннього розвитку. А також оцінюють ефективність методик навчання та дієвість раннього втручання.

БУДЕННА ФАНТАСТИКА

Ще століття тому у своїх висновках про роботу мозку вчені поклалися на результати дослідження гризунів та приматів. Як мозок породжує відчуття, сприймає навколишній світ, спонукає до певних рухів, емоцій та поведінки — майже всі процеси розглядали на основі вивчення тварин.

Такий підхід і досі широко використовують, він залишається актуальним. А втім науковці не впевнені, що цей метод здатен на 100% пояснити особливості розвитку та роботи саме людського мозку. Адже є щось таке, що відрізняє людину від пацюка чи шимпанзе, чи не так?

Ця невпевненість стимулює розвиток нових методик та технологій вивчення мозку на ранніх етапах його формування та розвитку. Методик, які ще кілька десятків років здавалися справжньою фантастикою.

Сьогодні для того, щоб дослідити взаємодію клітин людського мозку, науковцям вистачає шматочка мозкової тканини розміром 4–5 мм, вирощеної зі стовбурових клітин людини. Він імітує те, як різні частини мозку розвиваються в утробі матері та як функціонують у процесі зростання.

Справжнім проривом, який у буквальному сенсі висвітлює все, що відбувається у людському мозку, стали різні методи нейровізуалізації. Найвідоміші з них функціональна магнітно-резонансна томографія (фМРТ) та електроенцефалограма (ЕЕГ).

У вчених з'явилася можливість вивчати детальні тривимірні зображення мозку, щоб виявляти проблеми та розуміти, що відбувається під час виконання завдань.

Хімія, фізіологія, електрична та метаболічна активність – нові інструменти демонструють, як різні області мозку з'єднуються та спілкуються. Можна навіть простежити з точністю до частки секунди послідовність мозкових процесів під час читання або запам'ятовування.

Саме нейровізуалізація допомагає зрозуміти, як мозок розвивається від раннього дитинства до дорослого життя. Наприклад, порівнюючи функціональні виміри мозкової активності з поведінкою, науковці можуть пояснити, як зневажливе ставлення батьків у ранньому дитинстві впливає на навчання, пам'ять та увагу у старшому віці.

До того ж розвиток технологій дозволяє ефективно досліджувати особливості роботи мозку дитини вже через декілька місяців після її народження.

Ще донедавна фМРТ вважали не надто зручною для вивчення мозку немовлят. А втім завдяки новітній апаратурі науковці Массачусетського технологічного інституту у 2021 році провели успішне дослідження дітей віком від двох до дев'яти місяців.

А вчені Іллінойського університету влітку 2021-го вперше випробували одночасне поєднання трьох методів візуалізації мозку.

Річ у тім, що фМРТ точно показує, де у мозку відбувається реакція, але фіксує її із запізненням.

ЕЕГ точніше визначає час реакції, але менш точно вказує, у якій саме ділянці мозку вона виникає.

Фотонна міграційна томографія висвітлює мозок ближнім інфрачервоним світлом, точно відображаючи активність нейронів у певній області мозку у конкретний час. Але може зазирнути лише на кілька сантиметрів нижче шкіри голови, процеси у глибших структурах мозку вона не бачить.

Поєднання усіх трьох методів дозволило дослідникам заповнити прогалини кожного з них та отримати найбільш детальну та чітку картину того, як різні частини мозку активуються і взаємодіють одна з одною. Але найголовніше, що всі ці напрацювання згодом втілюються у конкретні програми підтримки раннього розвитку.

Українські науковці також пішли шляхом поєднання декількох технологій. На основі новітніх теоретичних та експериментальних розробок Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та Військового інституту КНУ ім. Тараса Шевченка вони розробили інноваційну технологію – трикомпонентну систему визначення психофізіологічної готовності до виконання певних задач. Це поєднання комп'ютерного тестування з одночасним електроенцефалографічним та електрокардіографічним обстеженням.

Система оригінальних комп'ютерних тестів, розробка яких тривала впродовж останніх 30 років на базі класичних методик, складається з чотирьох блоків:

- визначення стану центральної нервової системи;
- визначення мікроструктури оперативної пам'яті;
- оцінювання здатності протистояти інформаційному перенавантаженню;
- визначення структури інтелекту.

Модульна структура цього тестування дозволяє гнучко підібрати оптимальний комплекс тестів для оцінки індивідуальних властивостей центральної нервової системи та когнітивних здібностей.

Під час тестування відбувається нейрофізіологічне обстеження:

- електроенцефалограма визначає особливості нейромереж та структур головного мозку, які задіяні під час тестування;
- електрокардіограма встановлює, яка фізіологічна ціна виконання цих тестів, тобто наскільки дитині було важко/легко виконувати завдання.

Аналіз отриманих даних допомагає визначити та спрогнозувати схильність до ефективного опанування певних дисциплін у майбутньому та визначити, які типи задач дитині буде складно виконувати, а з якими вона легко впорається.

На основі цих знань можна вибудувати найбільш ефективну персоналізовану методику навчання з урахуванням основних психофізіологічних індивідуальних особливостей. Дослідження довели, що таким чином ефективність навчального процесу підвищується до 30 %.

До слова, ця інноваційна технологія стала базою для проєкту «Learn Your Brainpower», який за результатами конкурсу Global Innovation in Science and Technology Initiative (GIST) увійшов до 18 найкращих стартапів України у 2020 році.

Сьогодні «Learn Your Brainpower» визнаний одним з 8 найкращих інноваційних проєктів України 2020-2021 рр. Також він виграв участь у програмі GIST AIMS Mentorship. Конкурс проводив The U. S. Department of State's Global Innovation through Science and Technology initiative (GIST) в партнерстві з U. S. Ukraine Foundation та the University of Georgia (USA) і реалізований VentureWell (USA).

Отримані під час наукових досліджень дані відразу ж перевіряються практикою і стають основою розробки навчальних програм.

Наприклад, нейровізуалізація підтвердила: якщо рік інтенсивно навчати читати дитину з високим ризиком когнітивних порушень, то її мозок починає виглядати та функціонувати так само як у дитини, яка вже добре читає.

Що нам дає це знання? Можливість розробити превентивну допомогу: ще до того, як дитина зіштовхнеться зі складнощами навчання у садочку чи школі, нейровізуалізація допомагає виявити такий ризик та вчасно скоригувати методику навчання такої дитини. Таким чином кожен малюк може отримати свій шанс на успішний розвиток та навчання.

Це чимось схоже на скринінгові програми виявлення людей з високим рівнем холестерину, щоб вчасно обрати план лікування і запобігти прогресу серцевих захворювань.

Власне подібні відкриття, зроблені за допомогою нейровізуалізації, вже впливають на освітні процеси. Наприклад, законодавство у 35 штатах США вимагає проводити раннє тестування на дислексію, щоб своєчасно застосувати програми корекції навчання та позбавити дітей із зони ризику зайвих проблем. У свій час знамениті нині мільярдери-дислектики, такі як засновник корпорації Virgin Group Річард Бренсон чи засновник IKEA Інгвар Кампрад могли про це тільки мріяти.

Успішним прикладом формування освітньої політики, розробленої на базі наукових досліджень, є результати роботи Вашингтонського інноваційного кластера, створеного у 2011 році.

Його представники надавали членам законодавчих зборів, уряду, керівникам державних установ найсучасніші знання про розвиток дітей у ранньому віці та методи впливу на нього.

Науковці насамперед зосередилися на створенні портфеля проєктів із підтримки новонароджених, раннього соціально-емоційного розвитку та навчання. Результатом стало ухвалення програм інвестування коштів у раннє навчання.

А у 2013 році Національний інститут охорони здоров'я США спільно з декількома іншими федеральними агенціями запустили ініціативу «Дослідження мозку через просування інноваційних нейротехнологій» (BRAIN).

Ця програма зі складання детальної карти мозку розрахована на 10 років, а загальне її фінансування досягне \$4,5 млрд. Науковці прагнуть задокументувати закономірності електричної та хімічної активності у мозкових ланцюгах та вивчити, як їх взаємодія створює когнітивні та поведінкові здібності.

Своєю чергою українські науковці на основі розробленої ними інноваційної технології поєднання ЕКГ, ЕЕГ та тесту Струпа вважають за можливе створення «Центру розвитку людського капіталу» для надання консультативних послуг.

ЕФЕКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1

Наукові дослідження та відкриття

2

Розробка стратегій втручання

3

Формування державної політики у сфері раннього розвитку

4

Цільові урядові програми у системі догляду та освіти

5

Зростання ефективності методів виховання та навчання

6

Вищий рівень освіти

7

Зростання добробуту людей та держави

18. РАННІЙ РОЗВИТОК: НОВИЙ СВІТОВИЙ СТАНДАРТ

«Інструменти та технології значно пришвидшили розуміння раннього дитинства. А втім діти у всьому світі поки не отримують від цього ніякої користі. У певних випадках інформація відома, але не вистачає розуміння, як її використати. Не що робити, а як це зробити на системному рівні. Маємо активніше дивитися на те, як ми можемо краще втілювати на практиці те, що знаємо».

Ранда Гроб-Захарі,
доктор медицини
та доктор наук
в області неврології
Університету Джона
Хопкінса (США),
ексгендиректор LEGO
Foundation

Два помножене на два завжди дорівнюватиме чотирьом — у будь-якій країні незалежно від рівня її економічного розвитку чи панівної релігії.

Коло і квадрат завжди лишаються для дитини колом і квадратом незалежно від її статі чи приналежності до певної етнічної групи. Як і визначення кольорів, звуків чи смаків.

Сьогодні ми маємо науково доведений та ретельно задокументований опис основних етапів нейрофізіологічного, психічного, фізичного, інтелектуального формування особистості. Ми розуміємо, що у нормі ці етапи єдині для всіх людей. Тобто у нас є розуміння, яким чином відбувається становлення людини.

Водночас на глобальному рівні відсутній єдиний підхід до того, як саме ми маємо розвивати дитину на кожному з етапів — буквально щодня та щогодини. У кожній країні та навіть у кожному садочку чи школі у межах країни є свій підхід, бачення, програма та своя методика — як саме досягнути результату.

Добре це чи погано? Однозначної відповіді немає. Річ у тім, що різноманіття поглядів та методик дає можливість вибору, допомагає створювати нові концепції раннього розвитку та догляду, створює передумови для того, щоб поглянути на спільну проблему під різними кутами. І вже на основі такої взаємодії та обміну досвідом врешті просуватися вперед.

З іншого боку, така світова роз'єднаність і відсутність єдиного стандарту ускладнює роботу всім, хто залучений до процесу

раннього розвитку людини – вихователям, педагогам, вчителям, батькам. Ми маємо дисбаланс – є загальне бачення, якою має бути людина в ідеалі, але немає єдиного погляду на те, як цього досягти. Тобто на нашій монеті викарбуваний лише один бік.

Що відбувається просто зараз? Сьогодні світ має узагальнений погляд на кінцевий результат формування людського капіталу. Власне він детально зафіксований у Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року: людина не має жити у бідності та відчувати голод, вона має право на міцне здоров'я, якісну освіту, а у перспективі має бути забезпечена гідною роботою.

Фактично це певний світовий стандарт успішної людини для усіх країн світу, єдиний погляд на кінцевий результат зусиль з формування людського капіталу. А от єдиного погляду на те, як саме цю успішну людину сформувати від самого народження і протягом всього раннього дитинства, на жаль, поки що немає.

І це проблема не тільки педагогів та викладачів, це ще й величезна проблема для самих дітей, адже є ймовірність того, що відсутність єдиного погляду може призвести до неvtішних результатів у певних випадках.

Наприклад, методика навчального закладу визначає пріоритетом інтенсивність навчання і не дуже переймається урахуванням психічних та вікових особливостей дитини, її інтересів. Головне, щоб батьки у найкоротший час отримали собі «вундеркінда».

А якась концепція може просувати раннє опанування навичок комп'ютерної грамотності, бо це вимога часу. Але не враховує необхідний баланс між фізичним, емоційним, соціальним та інтелектуальним розвитком.

Або ж ситуації, коли навчання ніби враховує всі аспекти окрім комплексного підходу до раннього розвитку – з прогулянками, фізичною активністю та харчуванням.

Вочевидь це глобальна проблема, яка стосується будь-якої країни. Чи можна її розв'язати? Впевнений, що так. Для цього треба лише наважитися зробити вирішальний крок і подолати прірву між різними підходами та методиками у сфері раннього розвитку, виробити спільний погляд та отримати готовий ефективний інструмент формування людського капіталу. Це важливо і для самих дітей, і для успішного та сталого розвитку будь-якої держави.

Я переконаний, що досі цього не зробили лише через славнозвісне «Це неможливо!», яке супроводжує майже кожен революційну ідею. На перший погляд, справді здається – невже можливо розробити єдиний стандарт раннього розвитку для маленького мусульманина з Саудівської Аравії та немовляти з традиційної юдейської родини з Ізраїлю? Або ж для німецької дівчинки із сім'ї атеїстів та українського хлопчика, якого виховують православні батьки?

Так, це можливо. Можливо саме тому, що два помножене на два завжди дорівнюватиме чотирьом – у будь-якій країні незалежно від рівня її економічного розвитку чи панівної релігії. А коло і квадрат завжди лишаються колом і квадратом

для дитини незалежно від її статі чи приналежності до певної етнічної групи. Як і визначення кольорів, звуків чи смаків.

Використання у всіх країнах світу єдиної методики з догляду, розвитку та навчання дітей з самого раннього віку — це і є мета створення нового світового стандарту раннього розвитку дитини й власне людського капіталу.

Що ми завдяки цьому отримаємо? Безпрецедентну можливість розв'язати деякі з найскладніших проблем сучасного суспільства — від нерівності у шкільній успішності та подальшій економічній продуктивності до проблем зі здоров'ям протягом усього життя.

Звісно ж цей стандарт має враховувати низку показників, та наукову базу, на якій можна розбудовувати розгалужену систему. Базових компонентів може бути скільки завгодно, але певні складові треба враховувати у будь-якому разі.

1. РІЗНОМАНІТНІСТЬ

За підрахунками Міжнародної організації з міграції, у світі налічують понад 281 млн мігрантів. Для порівняння це понад дві Мексики або майже три Великі Британії. З кожним роком через низку факторів цей процес пришвидшується.

За даними ЮНІСЕФ, тільки за 2021 рік 82 млн осіб змінили місце проживання, 42% мігрантів – це діти.

На новому місці батьки потребують для своїх дітей якісного догляду, розвитку та навчання. І якщо вони отримуватимуть все це за єдиним, вже знайомим стандартом без необхідності пристосовуватися до незнайомої системи раннього розвитку та навчання, адаптація та інтеграція у суспільство відбуватимуться швидше та без зайвого стресу.

Згадаємо досвід нашої країни – у 2023 році російська військова агресія проти України призвела до найбільшої хвилі міграції у Європі з часів Другої світової війни. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, від початку широкомасштабного російського вторгнення понад 6,2 млн українців виїхали за кордон. За приблизними підрахунками майже 2 млн з них – це діти, які потребували догляду та навчання.

На час перебування у країні, яка надала прихисток, дітям довелось пристосовуватися до місцевих методик та програм навчання, і не завжди це було легко. Відповідно це додатковий стрес з усіма негативними наслідками. Після повернення додому на них очікувала необхідність знову пристосовуватися до українських програм – і знову через стрес.

Це я до того, що треба чесно визнати одну річ. Хочемо ми цього або ж ні, міграційні процеси у світі триватимуть. Військові конфлікти, економічні, екологічні проблеми та загалом процес глобалізації надалі викликатимуть міграційні хвилі. Це означає, що і надалі мільйони людей щороку змінюватимуть країну проживання, а людський капітал більшості держав світу формуватиметься з представників різних національностей, культур, релігій.

Тож висновок очевидний: новий світовий стандарт раннього розвитку людського капіталу має враховувати різноманітність світу. До слова, саме таким шляхом йдуть найрозвиненіші країни світу.

2. АКТУАЛЬНІ НАВИЧКИ

Є низка основних навичок, які допомагають людям керувати своїм життям, роботою, стосунками у сім'ї. Тобто допомагають стати успішною людиною.

Серед них: здатність зосереджуватися, планувати та досягати цілей, адаптуватися до мінливих ситуацій та опиратися імпульсивній поведінці, вміння навчатися протягом життя. Ніхто не народжується із цими навичками, їх набувають та розвивають з часом.

ТОП-7 НЕОБХІДНИХ НАВИЧОК

	1	Критичне мислення		5	Комплексне розв'язання проблем
	2	Аналітичне мислення		6	Самоорганізація
	3	Креативність		7	Вміння адаптуватися
	4	Емоційний інтелект			

Кожна з них важлива і допомагає поліпшити якість життя. Ось вам елементарний приклад: формування критичного мислення стане основою для вміння відфільтровувати упередження та маніпуляції, знаходити логічні помилки, обґрунтовувати свою позицію. І як наслідок розвинесться вміння взаємодіяти з іншими та відчувати впевненість у собі.

Або ж розвиток адаптивності. У майбутньому це допоможе швидко орієнтуватися у несподіваних ситуаціях. Зокрема прораховувати можливі варіанти результату подій та вибрати найкращий з них у мінімальні терміни.

Тож одним із завдань нового світового стандарту раннього розвитку людського капіталу має стати формування та зміцнення основних актуальних навичок. Це впливає не тільки на майбутні успіхи у садочку, школі, університеті та у роботі. Це ще й визначає здатність у дорослому віці підтримувати розвиток цих здібностей у своїх дітей, тобто формувати успішне наступне покоління.

3. ЦІЛІСНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Ми знаємо, що раннє дитинство є критично важливим вікном можливостей для формування траєкторії цілісного розвитку дитини. Фактично мова йде про її майбутнє, про можливість повною мірою використати свій потенціал.

А саме для цього дитині необхідно забезпечити комплекс умов: фізичний розвиток, здорове харчування, сон та відпочинок, прогулянки, можливості для вільної гри

та раннього навчання. Все це необхідно, щоб жити мозок, який розвивається, і тіло, яке зростає.

У багатьох країнах світу вже зрозуміли, що нездатність забезпечити дітям найкращі умови на початку життя обертається циклами бідності та негараздів, які можуть охоплювати покоління. У підсумку це підриває стабільність та потенціал суспільства.

Саме тому понад 80 країн вже мають розроблену політику чи плани дій для сприяння цілісному розвитку дітей у ранньому віці, а 117 країн мають державні багатосекторальні програми раннього розвитку дитини.

Тож врахування цілісного розвитку має бути обов'язковою складовою нового світового стандарту.

ЯК ЦЕ МОЖЕ ВИГЛЯДАТИ

Уявіть собі єдину глобальну платформу з онлайн-доступом, яка щодня, щохвилини підказує вихователям, вчителям, педагогам, викладачам — усім тим, кому ми делегуємо повноваження доглядати та розвивати дітей, — що дитині зараз треба вивчити, які фізичні вправи зробити у перерві, скільки часу погуляти та чим нагодувати. Тобто це детальне щоденне планування.

До того ж це глобальна платформа, яка щохвилини є під рукою — у робочому комп'ютері, ноутбучі чи смартфоні. І ця платформа у режимі 24/7 забезпечує доступ до системи, яка складена та працює за єдиним стандартом та єдиною метою — сформувати здорову, розумну, успішну людину.

Що там у нас зранку? Звісно ж, ранкова гімнастика — ось такі вправи сьогодні треба зробити.

Далі — заняття. Які навички треба сформувати у дитини цього віку у цей день, як налаштувати її до навчання, а також рекомендації, як проводити заняття та всі необхідні матеріали на цей день також закладені в електронній платформі.

Тепер — час прогулянки й у нас є підказка, як одягати дитину за різних погодних умов, скільки гуляти, у які ігри грати під час прогулянки та про що розмовляти.

Після цього — обід та сон, і ми вже знаємо, чим сьогодні нагодувати дитину та що прочитати перед сном.

Нарешті, рекомендації батькам – про що запитати дитину за підсумками дня, щоб закріпити у неї здобуті сьогодні знання та навички.

До слова, така платформа вже діє в Україні – це платформа Mr. Leader Day (mr-leader.com), розроблена на основі затвердженої МОН програми освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care». З 2022 року на ній зареєструвалися понад 30 тис. користувачів, вона працює у дитячих садочках різних форм власності, а педпрацівники та батьки нею цілком задоволені.

Локальний досвід, технології та контент цілком можливо вивести на глобальний рівень. Власне, такий же шлях пройшов український цифровий сервіс Дія, який зараз вивчають та планують запровадити інші країни. Це доводить, що такий досвід поширення локального сервісу на багато країн може бути цілком успішним.

Звичайно ж, це приклад лише одного з варіантів, як може виглядати та працювати глобальна цифрова платформа. Звісно вона має враховувати певні особливості кожної країни, де вона функціонує – культурні, національні, релігійні. Але базові компоненти комплексного розвитку дитини можуть бути спільними для всіх.

Це як різдвяна індичка: у Британії її фарширують кислими яблуками, або картоплею чи начинкою на основі лісових горіхів, а в Іспанії залежно від регіону для цього можуть використовувати каштани, родзинки або ж овочі. Але в обох випадках святкова страва одна – різдвяна індичка, тільки з урахуванням національних кулінарних вподобань.

ПРО ЩО НЕ ВАРТО ЗАБУВАТИ

Важливим фактором у створенні єдиного світового стандарту раннього розвитку та глобальної цифрової платформи є постійне оновлення даних з урахуванням результатів новітніх досліджень у сфері раннього розвитку людини. Адже подібна платформа — це не стала система, її можуть і навіть мають постійно удосконалювати.

Велику роль у цьому відіграватиме обмін досвідом на всіх рівнях: науковому, педагогічному, соціальному. Швидкі проривні зміни у сфері раннього дитинства неможливі, якщо науковці, педагоги, психологи, спеціалісти з харчування та фізичного розвитку не вчитимуться на успіхах та невдачах один одного.

Головне у цій сфері — взаємодія. Завдяки їй з'являтимуться не тільки нові лідери у сфері раннього розвитку людини, але й нові ідеї. І найголовніше — такий підхід допоможе сформуванню бачення, як досягнути максимально ефективних результатів.

Адже на сьогодні ми спостерігаємо величезні зміни у розумінні того, як малюки ростуть та навчаються у ранньому дитинстві. А втім це все ще не надто швидко та відчутно використовується у розробці політики стосовно раннього розвитку та в освітній практиці. Тобто обмін досвідом та Big Data — це необхідні складові створення нового світового стандарту раннього розвитку людського капіталу.

Ще один фактор, який треба враховувати, це можливості штучного інтелекту (ШІ), хоча з цим не все так просто. Звісно ШІ можна використовувати як у формуванні методологічної бази на основі обробки наявних наукових даних, так і в процесі розвитку здібностей дитини.

Дітлахи можуть безпосередньо використовувати ШІ, щоб створювати музику, тексти, комп'ютерні програми. До того ж генеративний штучний інтелект може допомогти виявити проблеми зі здоров'ям та розвитком дитини на ранніх стадіях, коли малюк із ним взаємодіє.

Але вже зараз спеціалісти з ШІ аналізують і можливі негативні наслідки такої взаємодії. Наприклад, через упередженість штучного інтелекту та створення ним неправдивої інформації.

У ЮНІСЕФ рекомендують – готуйте дітей до теперішнього та майбутнього розвитку ШІ. Організація навіть започаткувала окремий проєкт для вивчення впливу ШІ на дітей. І хоча вивчення позитивних та негативних впливів штучного інтелекту на розвиток дитини триває, ця технологія у тому чи іншому вигляді стане однією зі складових нового світового стандарту.

19. АНТИКРИЗОВІ ІНВЕСТИЦІЇ

«Ми маємо наполягати на необхідності інвестування в людей, особливо в ці кризові часи».

Мамта Мурті,
віцепрезидент
Світового банку
з питань людського
розвитку

Пандемія COVID-19 та викликана нею економічна криза. Природні катастрофи та локальні військові конфлікти. Повномасштабне російське вторгнення до України та пов'язані з цим загрози глобальній продовольчій безпеці й економічній стабільності.

Дійсно ми з вами живемо у кризові часи, коли урядам та суспільству вже не до того, щоб забезпечувати чіткий поступ до визначених ООН Цілей сталого розвитку.

Але як парадоксально це б не звучало, саме у кризовий час інвестиції у ранній розвиток людського капіталу залишаються економічно вигідними та ефективними. Адже інвестування у людей може забезпечити державі одні з найвищих прибутків.

Звісно ж, в умовах обмеження бюджетів не завжди вистачає коштів для таких інвестицій навіть у найрозвиненіших країнах. А втім коли держава продовжує інвестувати у людей попри фінансову нестабільність та кризу, вона виграє. Тому що вкладає у створення потужної робочої сили, яка здатна ефективно адаптуватися до глобальних змін у часи кризи. І саме ця робоча сила рухатиме економіку та створюватиме добробут нації.

Наразі для України це величезний виклик, адже повномасштабне російське вторгнення призвело до наймасштабнішого відтоку робочої сили та скорочення ВВП – 14 % довоєнного населення країни виїхало закордон. І це ще більше поглибило проблему, яку фіксували останнє десятиліття – неухильне скорочення населення та зменшення зайнятості. У період 2016-2021 роки середньорічний темп зниження зайнятих в Україні становив майже 1 %.

Водночас нові дослідження Віденського інституту міжнародних економічних досліджень (WIIW) свідчать про те, що у часовому горизонті до 2040 року чисельність населення України може не повернутися до довоєнного рівня. Наслідком стане скорочення чисельності українців працездатного віку, а дефіцит робочої сили, скоріше за все, стане одним з головних викликів для ефективного відновлення післявоєнної країни.

Для розуміння глибини проблеми: за підрахунками Міжнародної організації праці, для досягнення запланованого урядом України рівня ВВП у \$246 млрд до 2032 року економіка потребуватиме додатково 8,6 мільйона працівників. З них 4,73 млн працівників мають мати високий рівень освіти, 2,27 млн – середній рівень освіти та 1,58 млн – базовий рівень.

Щоб сформувати такий потенціал потрібні масштабні інвестиції для післявоєнної відбудови інфраструктури, сприяння поверненню українців з-за кордону, збільшення рівня зайнятості населення. Але вже зараз потрібно інвестувати й у ранній розвиток дітей.

ЧИСТИЙ ПРИБУТОК

Підтримка програм раннього розвитку потребує чималих коштів, але зрештою такі програми забезпечують державі прибуток, адже вигоди від них перевищують початкові витрати.

Діти, у яких держава інвестує з раннього віку, надалі матимуть більше шансів отримати гарну роботу, матимуть спроможність продукувати та ініціювати економічно перспективні ідеї. Зрештою це позитивно вплине на економіку.

До того ж інвестування у ранній розвиток дозволяє в перспективі заощаджувати на необхідності витратити кошти на розв'язання різноманітних соціальних проблем на кшталт дороговартісного медичного обслуговування або утримання ув'язнених. Просто тому, що програми раннього розвитку запобігають нездоровому способу життя або ж проявам антисоціальної поведінки.

Звісно ж інвестиції в раннє дитинство мають тривалий часовий горизонт, який може перевищувати 15-20 років. А втім переваги такого інвестування відчують як самі громадяни, так і уряди та суспільство загалом. Тобто прибуток від інвестицій у ранній розвиток треба розглядати комплексно – як суспільне благо.

Люди стають краще підготовленими для того, щоб жити повноцінним продуктивним життям, і водночас стають

стійкішими в умовах будь-яких кризових явищ, більш здатними адаптуватися до погіршення ситуації. А це те, чого зараз українцям так не вистачає, зокрема й для того, щоб швидко та ефективно відновлювати країну.

У березні-червні 2023 року Центр сталого миру та демократичного розвитку SeeD за підтримки ПРООН та USAID провели в Україні щорічне вимірювання Індексу соціальної згуртованості та стійкості. Це аналітичний інструмент, який допомагає визначити рівень стійкості суспільства.

На базі цього дослідження аналітики оцінили рівень Індексу людського капіталу для відновлення в Україні (reSCORE). Зокрема він містить капітал здоров'я, капітал адаптивності та громадський капітал.

Так ось, у 2023 році цей показник становив 6,4 з 10 балів. Зважаючи на життя в умовах повномасштабної війни це не так вже й погано. Але у динаміці прослідковується зниження стійкості до стресу на 0,5 бала, а це відбивається на загальному показнику капіталу адаптивності. Також на 0,7 бала знизився показник психічного здоров'я.

А втім гарна новина в тому, що ми маємо результати діагностики проблеми, і на основі цих результатів можемо розробляти державну політику стосовно розвитку людського капіталу. І зосередити зусилля на фінансуванні конкретних напрямів, щоб інвестиції в людський капітал були максимально ефективними.

НОВА ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

Щоб завтра жити в успішній країні та розбудувати її, нам вже сьогодні треба формувати новий погляд на ранній розвиток людського капіталу та впроваджувати нову державну політику у цій сфері.

Перш за все треба визначити пріоритети для інвестицій у людський капітал. У випадку України ми вже зараз бачимо, що маємо звернути увагу на фінансування сфери захисту психічного здоров'я. А на глобальному рівні кожна держава визначає, які напрями для таких інвестицій найперспективніші.

Державна політика у цій сфері має спиратися на надійну наукову базу та актуальні аналітичні дані. Звісно ж наукові дослідження не дають відповіді на всі питання, пов'язані з раннім розвитком людського капіталу. Але наукові відкриття та обґрунтовані ідеї у поєднанні з практичним досвідом допоможуть визначати напрями державної політики у цій сфері.

Основу раннього розвитку ми знаємо, і вона фактично не змінюється.

Це чуйні стосунки, які формують міцну структуру мозку та підтримують подолання проблем у дорослому віці.

Це основні навички, які є ланками здорового прийняття рішень та стійкості перед негараздами.

І це усвідомлення того, що стрес порушує як здоровий розвиток, так і здатність батьків забезпечувати стабільне та сприятливе середовище для розвитку дитини.

Новітні дані допоможуть зрозуміти, які програми навчання є ефективними та з яких саме причин. Надалі це дає можливість швидко розробляти та тестувати нові стратегії й послуги, орієнтовані на перші роки життя малюка.

Що точнішими будуть дані, то ефективнішими ставатимуть розробки. Держави, які прагнуть стати лідерами у формуванні людського капіталу, не шкодують витратити на це кошти.

Запорука успіху – це поєднання соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти у формуванні сучасної концепції раннього розвитку людського капіталу. Завдяки правильній політиці, фінансуванню та системам для надання ефективних послуг і підтримки людського розвитку можна вибудовувати основу майбутнього процвітання – як кожної окремої країни, так і світу загалом.

Тож маємо інвестувати в людей сьогодні заради кращого завтра.

20. І НАСАМКІНЕЦЬ

«Дані ще раз підкреслюють важливість розвитку людського капіталу в Україні. Це не тільки про стимулювання економічного зростання, але й про відновлення суспільства після численних викликів».

Яко Сільє,
постійний
представник
ПРООН в Україні

Я почав цю книгу, коли в Україні обговорювали, як витримати шалену конкурентну боротьбу за найдорожчий ресурс — людський капітал. Це були дискусії про розвиток, дослідження, технології.

А закінчую цю роботу, коли Україна стримує шалену російську навалу та намагається максимально зберегти свій найдорожчий ресурс — людей. Зараз йдеться про збереження державності, про саме наше існування. Але також і про життя.

Адже настане день, коли ми переможемо у цій війні. Відсвяткуємо нашу Перемогу й водночас вшануємо пам'ять усіх, хто загинув через російську агресію.

Настане день, і ми почнемо глобальну відбудову України. Щось доведеться створювати з нуля, щось будемо вдосконалювати та добудовувати.

Впевнений, нашому відновленню допомагатиме весь світ: ідеями, обладнанням, фінансами.

Але найголовнішу роль у цьому процесі безперечно відіграватимуть наші люди — найкращий та найцінніший капітал України.

Я вірю в наших людей.

Вірю в нашу країну.

Вірю в те, що у нас все вийде.

6 січня 2024 року

Науково-популярне видання

ВОРОНОВ Володимир Анатолійович

УКРАЇНА З ПЕЛЮШОК

НОВИЙ ПОГЛЯД НА РАННІЙ РОЗВИТОК
ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Редакційна підготовка ***Р. Г. Іванов***

Технічне редагування та комп'ютерна верстка

К. О. Хоненко

Підписано до друку 09.02.2024.

Формат 70х90/16.

Ум. друк. арк. 14,63. Обл.-вид. арк. 4,69.

Вид. № 1386.

Державне підприємство –
Видавництво Верховної Ради України
(Парламентське видавництво)
04053 м. Київ-53, Несторівський провулок, 4
тел. 272-24-77, факс 272-10-18
E-mail: radabook@gmail.com

Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 2759 від 07.02.2007 р.

Mr. Leader®

ЖИВЕ В КОЖНОМУ

Mr.Leader — система раннього розвитку
та дошкільної освіти (1-6років)

mr-leader.com

Mr.Leader System

- Базова програма «Освіта і піклування / Education & Care», затверджена МОН
- Онлайн-платформа з щоденним плануванням дня дитини **Mr.Leader DAY**
- Мережа дитячих центрів
- Професійна продукція для педагогів і батьків **Mr.Leader PRO**
- Книги та розвиваючі ігри
- Франшиза
- **Mr.Leader PROEXPERT TRAINING**
Дводенна практична інтеграція в систему «Освіта і піклування»
- **Mr.Leader INTERIOR**
Сучасні та якісні дитячі меблі
- Професійне зростання та підвищення кваліфікації

БРЕНД-ІНЖИНІРИНГОВЕ АГЕНТСТВО

— надаємо сенси молодим та сталим компаніям

Розробляємо візуальну та вербальну ідентичність
бренду, створюємо додаткову цінність та забезпечуємо
правильне сприйняття бренду в комунікаціях.

SINCE 2004

VORONOVAGENCY CORPORATE BRANDING

- Корпоративний брендинг
- Корпоративний дизайн
- Корпоративний коучинг
- Персональний брендинг
- PR-супровід брендів

office@voronovagency.com

voronovagency.com

НОТАТКИ